

Review of *The Heart of Emunah*¹ by Jonathan S. Ostroff

1. Introduction

Recently, two books have appeared with totally different approaches as to how to nurture *emunah* (belief and faith in Torah) in our Cheder children and in our Yeshiva and Bais Yaakov students.

Both approaches wish to help our youth articulate and actualize their innate faith so as to develop their fear of Heaven, purity of soul and love of Hashem. Both sides desire that our youth enthusiastically “buy in” to a life of Torah, a life in which we strive to subject everything that we are to the Will of Hashem as expressed in His Torah. Both agree that a living, vital *emunah* is the foundation of a life of Torah, and, the same time, that it is self-understood that there are limits to our understanding and that our intellect must bow to the Will of Hashem.

In *The Heart of Emunah*, Rabbi Ruven Schmeltzer takes the approach that *emunah* in Hashem and His Torah must not be *seichel*- (intellect) based. A child does not yet have *seichel*, but he does have a pure heart, not yet polluted and stained by the influences of society. He is thus capable of absorbing the most profound concepts of *emunah* with the utmost simplicity. Therefore, *emunah* should be based on influencing these pure hearts, to the point that the use of *emunah ha-seichel* (faith through reason) should be practically abolished. In this approach, *emunah* (even for older students and adults) is above rational proof, beyond logical explanation, and using evidence and reason may actually damage the inherent *emunah* of our youth.²

The other approach is expressed in the book, *Emunah: A Refresher Course*, by Rabbi Dovid Sapirman.³ He believes that *emunah* should be based on both the heart and the use of the *seichel* – obtaining the virtue of both together. This has been true in all generations – *emunah* has always involved both *kabbalas avos* (received tradition) and *emunah haseichel*. In our generation how much more so should both approaches be used.

¹ *The Heart of Emunah*, by Rabbi Ruven Schmeltzer, Israel Bookshop Publications, 2016.

² In his introduction to *שער היחוד* (*Chovos HaLevavos*), Rabbi Pinchas Lieberman in his commentary, *Lev Tov*, quotes sources that advise not to learn this Gate, due to its use of philosophical proofs. Some of these sources are also against any use of evidence, reason and proofs, e.g. the last source brought by Rabbi Lieberman is the *Shomer Emunim* (Reb Arele, Rabbi Aharon Roth zt”l):

שומר אמונים מאמר הגאולה פרק ב: ומפני זה לא יסדתי חיבורי על שום ראיות על האמונה, ולא על הגאולה, כי זה סכנה גדולה ח”ו להביט בראיות, כי תיכף שצריכים ראיות אז בא השכל הטיפש ואומר להיפוך, וכך קבלה בידינו מפי רבותינו תלמידי הבעש”ט זי”ע שאין להסתכל ח”ו בשום ראיות על האמונה, כי באם מרגישים קדושת שמו יתברך באמונה בהרגשה ובהכרה אין חסר שום ראיות ח”ו, ובאם הוא חסר לב ובמוחין דקטנות ח”ו אין מועיל שום ראיות, רק צריך להתדבק באמונה פשוטה שהנחילו אבותינו אברהם יצחק ויעקב ואבותינו ורבותינו שבכל דור ודור, ובצדיקי הדור ובמאמינים בני מאמינים שבכל דור ודור.

By contrast, see what is attributed to the Baal Shem Tov himself at footnote 23.

³ *Emunah, A Refresher Course*, Rabbi Dovid Sapirman, Mosaica Press, 2015.

According to Rabbi Sapirman, many years ago, our *talmidim* (Yeshiva students) did not generally have the kind of questions that they now regularly ask (if given a safe space to let us know what is on their minds). As Harav Shlomo Eliyahu Miller wrote in 2009, due to the spiritually toxic environment of the outside world, there are *talmidim* who have doubts regarding *emunah* even though they have had an excellent *chinuch* (Torah education) in our Yeshivos and in the Bais Yaakov.⁴ We are living in a generation where “in the footsteps of Moshiach there will be much brazenness”.⁵ Thus, some of our youth will no longer have total confidence in authority as in earlier generations. We therefore do not blame them for expressing doubts, but we must address their questions. As Harav Aharon Feldman has also written, “Although the infinite wisdom of the world and of the Torah are themselves the greatest evidence of their Infinite Author, young people often need organized proofs to demonstrate this truth”.⁶

Since the writer of this article had some input into Rabbi Sapirman’s book, he does not deem it proper to offer any opinion on it. Thus this article will limit itself to a critique of the book, *The Heart of Emunah*.

This book has many excellent parts to it. Its many stories of the greatness of our sages are inspiring, and there are many important sources in the footnotes and in the appendices which are a treasure trove of information, for which the author is to be commended.

However, it seems to me that the essential theme of *The Heart of Emunah* is difficult to accept. First of all, the subtitle of the book, “*The Torah Approach for Conveying Yiddishkeit to Our Children*,” indicates a problematic approach to the whole topic. Is it really the case that *the* only way to convey the truth of Torah is as a “leap of faith,” (itself a non-Jewish concept⁷) as the author proposes?

No less an authority than the author of *Sefer Hachinuch* in his Introduction uses the *emunas haseichel* approach to teaching *emunah* to the young people for whom he wrote his book to make them realize, as they begin to study sacred texts, that “the words of Torah have reasons and purposes (כי יש לדברי התורה טעמים ותועלות), and to let them accept them while learning according to the limitations of their intellects.” The precepts of Torah, he writes, should not be for them like a “sealed book” *lest they rebel against them, in their teenage years* (פן יבעטו בהם מתוך כך).

⁴See Harav Miller’s approbation to “*A Mechanech’s Guide on Why and How to Teach Emunah*”, Torah Umesorah, 2009:

הרב שלמה אליהו מילר ראש הכולל ואב"ד כולל טאראנטא: ... הגה ידידי וחביבי הרב ... הראני קונטרס שחבר בענייני אמונה ובא להעיר למלמדים ומלמדות שלפי רוח הכפירה המצוי בזמננו יש תלמידים ותלמידות אף שנתחנכו בישיבות ובתי יעקב, מ"מ הם מסתפקים באמיתת אמונתנו ואינן יודעים דברים פשוטים על מה הטבעו אמונתנו. .. שיש צורך ללמד יסודות האמונה אף לבני ישיבה ולבנות בית יעקב, וכמו שעושים אלו העוסקים בבעלי תשובה, וברור שזה ענין גדול וכבר ניבא חבקוק צדיק באמונתו יחי' שזהו עיקר תורתנו כמו שאמרו רז"ל בא חבקוק והעמידן על אחת וכי'.

⁵ (Sota 49b) בעקבות משיחא חוצפא יסגא.

⁶ Approbation to Rabbi Sapirman’s book in footnote 3.

⁷The phrase “a leap of faith” appears in *The Heart of Emunah* on page 22. This phrase is normally attributed to Christian philosopher Søren Kierkegaard. At the core of Christian dogma, according to Kierkegaard, there are paradoxes which are offensive to reason (e.g. the trinity). So he believes that we must choose faith over reason; even though it is “absurd” and ethically questionable, God commanded Abraham to sacrifice his son Isaac. This is nonsense from a Jewish perspective. See Malbim to *Yirmiyahu* 8:31 and *Moreh Nevuchim* III:24.

(בנערותם), and depart from them forever and go off to worthless vanities.⁸ They must realize that the fundamentals of Torah and its *mitzvos* are acceptable to reason.

This *seichel* approach to *emunah* is not limited to the *Sefer Hachinuch*. It is also employed by Saadiah Gaon, Kuzari, Chovos Halevovos, Rambam and many others as cited later in this article, as well as, in recent times, by the Alter of Kelm, Rav Yechezkel Levenstein, the Chazon Ish and Rav Avigdor Miller. The non-*seichel* approach to *emunah* of this book is obviously not the only approach.

Unfortunately, not only is the book's approach exclusive of others, but the approach which it does offer is extremely deficient. In the following I will discuss fifteen citations which present the central theses of the book, all of which I found problematic. Some of the comments are my own, some I collected and edited from various *talmidei chachamim*. Besides these fifteen citations, there are others dealing with other issues which I have omitted because they are too numerous for this review.

The reader will see that many of its main claims are contrary to the principles of Torah outlined by our *baalei mesorah* (the Rishonim, the Acharonim and contemporary Gedolim). In addition, the book does not follow an organized structure – making it a difficult task to unravel its main themes and claims, and there are bewildering, contradictory statements in different parts of the book.

The following are the main arguments of the book:

1. The major thesis is that *emunah* is beyond understanding and logical explanation (citations 1, 2, and 3). *Emunah* is a “leap of faith” that is based on the heart, not on evidence and reason.⁹ Using *seichel* (intellect) to arrive at *emunah* is dangerous.
2. The historical evidence to the veracity of Torah based on the miracles of the Exodus from Egypt and the Revelation at Mount Sinai is neither sufficiently compelling nor needed for *emunah*, as it does not speak to the heart. See citations 6 and 7.
3. There is no need to recognize the wisdom found in nature to develop an awareness of the Creator (as did Avraham Avinu), as this does not bring to true belief. What we must study and relate to is the hidden spirituality (the definition of which is left vague) in the world. See citations 11 and 12 and 13.
4. The book defines *emunah* as bonding with the highest spiritual level that is not revealed in the lower world (what this means practically is also left vague). Sources such as the Maharal, Ramchal and the Steipler are used to buttress this definition, but upon examination, these sources say no such thing. See citations 5, 14 and 15.
5. The book claims that the most fundamental element of *emunah* is that we are the chosen nation. The surprising implication of this is that the Thirteen Principles of Faith such as

⁸ ספר החינוך מצוה קיז: שרשי מצוה זו נעלמים מאד למצוא אפילו רמז קטן מהן, ואולם מפני שכבר הודעתי בפתח דברי שכוונתי באלו הטעמים שאני כותב להרגיל הנערים ולהטעים להם בתחילת בואם לשמוע דברי ספר, כי יש לדברי התורה טעמים ותועלות, ויקבלום על דרך ההרגל שלהם וכפי חולשת שכלם, ואל יהיו להם המצוות בתחילה כדברי הספר החתום. פן יבעטו בהם מתוך כך בנערותם ויניחום לעולם וילכו בהבל, על כן אכתוב בהם כל אשר יעלה בתחילת המחשבה, ואל יתפוש עלי תופש בשום דבר אחרי ידע הכוונה.

⁹ See footnote 7.

the existence and unity of Hashem and *Torah min hashamayim* (as outlined by the Rambam), are not as fundamental as this belief. See citation 9.

6. The book states that if our children raised in our Yeshivas and in Bais Yaakov schools are asking *emunah* questions, this is because their fathers are not real fathers. If the fathers were real fathers, then the children would imbibe *emunah* from their parents by osmosis, because *emunah* is deeply rooted in the Jew. Answering their questions by substantiating the *emunah* is dangerous. See citations 7 and 10.
7. When answering questions of our youth, we must tell them that our beliefs are above *seichel* and therefore they should not expect that their questions will have answers. See citation 4.
8. Instead of the “danger” of substantiating our *emunah* with evidence of the wisdom of the Creator and the historical validation of the truth of Torah from the testimony of our whole nation to the miracles of the Exodus and the revelation at Mount Sinai (a substantiation which was done by the *Kuzari*, Rambam, Ramban, *Chinuch* and many others), we should tell our children inspiring stories of *tzaddikim*. This is the main way to ingrain *emunah* in them.¹⁰
9. The book also forbids any mention of beliefs that are contrary to Torah even with the intent of refuting them (see citation 7 and Appendix). However, the author himself discusses heretical beliefs in order to refute them (citation 8).
10. There are also difficulties in adjusting this book to various concepts of basic *hashkafa*.

Common sense and the tradition of Rishonim and Acharonim indicate that the truth is the opposite of what this book advocates. Contrary to some of its central theses, they advocate, as cited later on: (a) teaching the authenticity of the historical *mesorah* from Sinai; (b) the appreciation of evidence of wisdom in nature to strengthen our awareness of the Creator; (c) and the use of reason to understand and substantiate these principles – all these do not merely confirm that which we have received from our forebears; rather, these lie at the very heart of the foundations of *emunah*. Common sense also indicates that if our children have questions, they need to hear sensible answers that demonstrate the truths of Torah and the falsehood of other beliefs.

This article follows the following structure: Section Two lists the citations from *The Heart of Emunah* which set forth these main theses, followed with my refutations, many times because the these theses are contrary to our *mesorah*.

Section Three of this article discusses the nature of the innate *emunah* which is the inheritance of every Jew. Substantiating the *mesorah* through *seichel* will strengthen the *emunah* of the heart – provided it is done in a way that is consistent with our received tradition. This will allow those who do not yet feel it to actualize their inherited potential.

Finally, an Appendix refutes the author’s contention that his Rebbe, Rav Moshe Shapiro supports his main thesis that *emunah* is not one acquired through intellect. It cites R. Shapiro’s *Re’ey Emuna* which contains a lengthy chapter to the contrary. The Appendix also contains supporting texts for various statements made in the body of the article.

¹⁰ Stories are very powerful, but are they a replacement for building an *emunah* foundation?

2. Citations From the Book

The following citations set forth the main theses of the book.

1. p.21: “Some educators have even expressed concern that a large percentage of *frum* children and teenagers don’t really have proper *emunah* since they are not aware of the facts proving *Yiddishkeit*. They therefore provide them with convincing evidence of the truth of Torah and explanations of the baseless claims of other religions. The Mashgiach [of Beth Midrash Gavoha in Lakewood], Rav Mattisyahu [Salomon], however has expressed in his letter that this may actually damage their inherent *emunah*”.

This citation from Rav Matisyahu Salomon is difficult to accept. He himself gave a warm approbation to the book, *Beyond a Reasonable Doubt*.¹¹ This book was written for Yeshiva students, and the aim of the book, as in its subtitle, was to show “Convincing Evidence of the Truths of Judaism.”

In other words, the essence of the book is to prove intellectually the truth of the fundamentals of our *mesorah*. R. Waldman also explains at length the difference between our *mesorah* and that of other religions. The book has warm approbations from Rav Dan Segal, Rav Shmuel Kamenetzky and Rav Reuven Feinstein. In addition, it has a powerful approbation from the Mashgiach Rav Matisyahu Salomon, written in his own hand (in 5759). The following are his words:

I have seen the *sefer* that Rabbi Shmuel Waldman has written. It is truly a [relatively] short work, which contains much quality. The author has merited to “hit the target” with words which will be very useful, and acceptable upon the hearts of our youth, who so sorely lack guidance in these issues.

I have personally ‘tested out’ this *sefer*. There was a young teenager who was very perturbed, and he did not wish to accept upon himself the ways of our Torah, nor did he wish to attend Yeshiva anymore. However, after he read this *sefer*, his eyes lit up, he found peace of mind, and he accepted upon himself to follow the ways of our Torah. After such an episode, one does not need any other testimony, or approbations [about the value of this *sefer*], since even one such episode proves more about the *sefer* than a thousand words of approbation. Therefore, I come to express my gratitude to Rabbi Waldman and to bless him that his words should spread, and he should merit to teach Torah to our youth with tranquility, security, and with peace of mind.

Furthermore, in his book, *With Hearts Full of Faith*,¹² Rav Matisyahu Salomon is quoted as presenting four proofs to the truth of Torah. He explains there that for those who do not feel the *emunah* in their hearts, these proofs can be a great source of *chizuk* (strengthening) for them.

Clearly, the Mashgiach Rav Salomon is not against using *seichel* to substantiate our *mesorah*. When this seeming contradiction was presented to the Mashgiach, his Gabbai, after consultation with the former, transmitted the Mashgiach’s view that he believed that rational proofs may be

¹¹ By Rabbi Shmuel Waldman, Feldheim, 2005.

¹² Artsroll, p 236.

used to strengthen *emunah* that already exists in the heart, but that he is against having rational proofs serving as the only basis for *emunah*.¹³

2. p.23: “Therefore when conveying *emunah* we are not teaching informational or intellectual material for true *emunah* is beyond logic; ...”.

In contrast to this, Rav Shimshon Pincus wrote (in *Nefesh Shimshon, Sha'arei Emunah*, pg 92, and in *Tiferes Shimshon on Bereishis*):

There are those who think that the idea of *emunah p'shutah* is to believe exactly what was told to them, without any investigation. To my mind, this is a mistake! Someone who believes just because he was told, is a fool as the verse states, ‘The simple person believes everything’. *Emunah p'shutah* is to believe in a straightforward manner what we actually see. This means that if a person sees a roof, he could doubt: Maybe I am dreaming. Maybe there is no roof here at all. Maybe, maybe, etc. This is stupidity. We need to believe that what we see is actually so.¹⁴

The author of *The Heart of Emunah* writes many times that “true *emunah* is beyond logic.” On the other hand, the Alter of Kelm, R. Yechezkel Levenstein and Rav Avigdor Miller emphasized the importance of human intellect (שכל האנושי) to establish *emunah*. Their words:

Alter of Kelm: “And how can he come to this (foundation of *emunah*)? At first with the power of human intellect as did *Avraham Avinu* (מתחילה בשכל האנושי כאאע"ה). That way his *emunah* will be established with a level foundation, like the plumb-line of a builder, which straightens the building. A builder cannot build without a plumb-line. Here, too, the plumb-line of the *emunah* foundation (to seek it in a way that is good and true) is first to use the fundamental analysis of the human mind, and then to seek His closeness *Yisborach*”.¹⁵

Now we must understand that the *emunah* of many people, which is not based on the contemplation of *seichel*, just *stam*, is not more than the belief of a fool. It has no foundation and no permanence. And we understand how much a person must bring the *emunah* close to his *seichel*.¹⁶

Rav Yechezkel Levenstein: “It is explicit in Chazal (Breishis Rabah, 39:1) the way in which *Avraham Avinu* elevated himself: This can be compared to someone who was passing from place to place and he saw a mansion all lit up; he said, ‘Perhaps this mansion is without an owner?’; the owner of the mansion looked down upon him and said to him, ‘I am the owner of the mansion’. This contemplation looks at things in a straightforward way. Is it possible that a large building, filled with all good things, [could have come to be] without expert builders? It is obvious that expert builders were involved in making this building and completing it in the best manner possible. Logic dictates such thoughts, and all this is included in [the statement] that whoever has no *da'as* a carcass is better than he. How much more so now that we have merited to have a Torah and we are obligated besides by

¹³ Telephone conversation with the editor, January, 2017.

¹⁴ כתב האי גברא רבא רבי שמשון פינקוס זצ"ל [נפש שמשון, שערי אמונה עמ' צ"ב, וכו"ה בספרו תפארת שמשון בראשית דף ה] וז"ל, "הנה יש סוברים כי ענין האמונה הפשוטה הוא להאמין משום שכך אמרו להם, בלי לחקור. לדעתי זו טעות! מי שמאמין כי אמרו לו - בבחינת "פתי יאמין לכל דבר" הוא טיפש. אמונה פשוטה היא להאמין באופן פשוט במה שרואים. כלומר כך: אדם רואה תיקרה. הוא יכול להסתפק: אולי אני חולם, אולי אין כאן כלל תיקרה, אולי, אולי, וכו'. זהו שטות! יש להאמין שמה שרואים - כך הוא!

¹⁵ הסבא מקלם בספר חכמה ומוסר (ח"ב דף ג): ואיך יבוא לזה [יסוד אמונה]? - מתחילה בשכל האנושי כאאע"ה, ובזה יתסד ביסוד ישר. כמו הגרונד וואגע (plumb-line) של הבונה שבו מיישר הבנין, והבונה בנין אינו יכול לבנות בלי גרונד וואגע. כן זה, הגרונד וואגע של יסוד אמונה - לבקש טובתו באמת, מתחילה עפ"י יסודות החקירות האנושיות ואח"כ יבוא לקרבתו ית" - השיבנו וגוי' ונשובה וגוי' (איכה ח).

¹⁶ הסבא מקלם שם (ח"א דף צב): ועתה יש להבין כי אמונת הרבה בני אדם, שאינה בהתבוננות השכל, רק סתם, אינה רק אמונת פתי כנ"ל ואין לה יסוד וקיום. נבין בזאת ממש הלוכה ונבין עוד עד כמה צריך האדם לקרב אמונה אל השכל.

human logic, also by the logic of the Torah. Surely the obligation of *emunah* upon us is greater than we can measure?”¹⁷

Rav Avigdor Miller: “The appeal to simple faith (*emunah peshutah*) is usually an excuse to do nothing. Without effort there is no belief or awareness or understanding. Whether the effort is one’s own, or it is the effort of parents or teachers, the result never comes of itself.”¹⁸

Rav Miller constantly demonstrates in his books the existence of Hashem from the wisdom of nature, and the truth of the *mesorah* from the revelation at Mount Sinai, all through reason (דרך). Rav Miller also does not hesitate to expose the falsehood of the other religions and atheistic theories, such as evolution.

3. p.22: “The intention of this *sefer* is to clarify that *emunah peshuta* is well beyond any logical explanation”.

Why is *emunah peshutah* beyond any logical explanation? *Sefer Hachinuch*, which was written for youth has very little that is beyond the understanding of bar mitzvah boys of normal intelligence.¹⁹ Obviously, this is because its author felt that *emunah* has to be as a result of conviction. In fact, he goes on to add the importance of logical proofs to substantiate *emunah*, to wit:

If one should merit to rise in levels of wisdom so that with his heart he understands and with his eyes he sees, by clear-cut proof (במופת נחתך), that this belief which he holds is absolutely true – it could not be otherwise – then he shall have fulfilled this *mitzvah* [of *emunah*] in the very best way.²⁰

¹⁷ ר' יחזקאל לעוויןשטיין זצ"ל אור יחזקאל: דרכי העבודה: אמונה מכה חיובי השכל: ובחז"ל מפורש (בראשית רבה, לט, א) דרכי התעלותו של אאע"ה, "משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום וראה בירה אחת דולקת אמר שמא הבירה הזאת בלי מנהיג. הציץ עליו בעל הבירה ואמר לו אני הוא בעל הבירה". התבוננות זאת וראית הדברים נכוחה היא הרי פשוט גמורה, וכי יתכן שיבנה בנין גדול מלא כל טוב מאליו בלא בנאים מומחים. והרי פשוט שעמדו מאחרי הבנין בנאים שהשתדלו לבנותו ולשכללו בכל מה ואפשר, ומחשבות אלו השכל מחייבין וכל זה נכלל במי שאין בו דעת נבילה טובה הימנו. על אחת כמה וכמה בשעה שזכינו לתורה ומחויבים אנו מלבד השכל האנושי אף מכה שכל התורה, ודאי שחובת האמונה המוטלת עלינו גדולה לאין שיעור.

¹⁸ *Awake my Glory*, Preface. R. Avigdor Miller wrote *Rejoice O Youth* in the format of a discussion between a Sage and a *yeshiva* youth. Par.176: Sage [to youth]: "... This [the human body] is an infinitely complicated system of chemical and physical engineering, more purposeful and planned than the most intricate man-made system." 177. Youth: 'Now that you have stimulated my thoughts in this matter, I see that every object and process in the world is possessed of a purpose'. Sage. "But do not be too easily satisfied. Abraham our father, at the age of three, had already recognized his Creator. Yet he did not rest contented; but he continued his researches for seventy years more, until he reached so high a state of perception that G-d bestowed upon him the privilege of prophecy." [Rejoice O Youth, R. Avigdor Miller, 1962]. "The Good Mind is the most prized possession and therefore deserves to be guarded more carefully than all treasures" [Sing, you Righteous: A Jewish Seeker's Ideology, p11, 5733]. "More than anything one guards, guard your *Mind*" [(משלי פרק ד:כג)]. Rav Miller translates the word לבך as "mind".

¹⁹ ספר החינוך - מצוה כה: מצות האמונה במציאות השם יתברך: להאמין שיש לעולם אלוה אחד שהמציא כל הנמצא, ומכחו וחפצו היה כל מה שהוא, ושהיה ושהיה לעדי עד, וכי הוא הוציאנו מארץ מצרים ונתן לנו התורה, שנאמר בתחילת נתינת התורה, אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים וגו' (שמות כ', ב'), ופירושו כאלו אמר, תדעו ותאמינו שיש לעולם אלוה, כי מלת אנכי תורה על המציאות. ואשר אמר אשר הוצאתיך וגו', לומר שלא יפתה לבבכם לקחת ענין צאתכם מעבודת מצרים ומכות המצרים דרך מקרה, אלא דעו שאנכי הוא שהוצאתי אתכם בחפץ ובהשגחה, כמו שהבטיח לאבותינו אברהם יצחק ויעקב: וענין ההאמונה הוא, שיקבע בנפשו שהאמת כן, ושאי אפשר חילוף זה בשום פנים. ואם יושאל עליו ישיב לכל שואל שזה יאמין לבו, ולא יודה בחילוף זה אפילו יאמרו להרגו, שכל זה מחזיק וקובע האמת הלב כשמוציא הדבר מן הכח אל הפועל, רצוני לומר כשמקיים בדברי פיו מה שלבו גומר. ואם יזכה לעלות במעלות החכמה, ולבבו יבין ובעיניו יראה במופת נחתך שהאמונה הזאת שהאמין אמת וברור אי אפשר להיות דבר בלתי זה, אז יקיים מצות עשה זו מצוה מן המובחר.

²⁰ See the Preface to the *Chinuch* where he explains what kind of מופת נחתך he had in mind.

4. p.39: “In our generation there is great confusion regarding Torah *hashkafa*. What was once accepted without any need for explanation is now up for discussion and debate. Many of our youth constantly counter: “What’s wrong with what I’m doing?” or “Why should I listen to you?”

p. 167. “It is obvious that encouraging debate and questions about *emunah*, even if answers are provided, actually damages its acceptance. The more one resorts to his own logic and understanding, the more the simplicity of *emunah* is lost. Delving into rational understanding only detracts from the simple truth. Moreover, as mentioned, if a child is ingrained with *emunah peshuta* he will not have many questions; whereas for the child who is not, debates and proofs will not be able to combat obstructions to his *emunah*.”

Can the author actually guarantee that our youth will not have many questions? Has he asked them? Has he not just admitted that in our generation, children are asking “What’s wrong with what I am doing”?

Furthermore, what solutions does the author offer when the youth do ask questions? In one of the very few places where he deals with how to answer such questions, his advice is to look the child “directly in the eye” and push him off with a flimsy explanation. If the child keeps questioning, the book continues to advise, then one must tell him “we cannot know and we cannot understand” (p. 168).²¹

The book states that the disciples of the Baal Shem Tov distanced themselves from using their *seichel* to prove *emuna*,²² but it omits the dissenting opinion of the Baal Shem Tov himself, who is quoted as saying:

²¹ There is a satisfactory answer to the particular question dealt with on p. 168, but this is beyond the scope of this review. There are about 30 questions that our youth regularly ask, and for which there are compelling answers (none of which appear in *The Heart of Emunah*). The approach offered by the Maharsha and many others (see Appendix) is as follows:

המהרש"א ברכות יז. בא"ד גמור: דחייב כל אדם להשכיל בידיעת מציאותו ואחדותו ויכלתו וידיעת דרכיו כו' ית' כפי יד שכלו של אדם אך על פי אמונתו והתורה וכל מה שנראה לו בשכלו שהוא נגד תורתנו הקדושה לא יאמין בו רק יתלה הדבר בקט שכלו כו'.

²² See *Heart of Emunah*, p. 165 footnote 6. Furthermore, footnote 2 (p.164) of the book provides a “prooftext” from the *Moreh Nevuchim* (MN I:34), viz. that we start the *chinuch* of a young child with קבלת אבות—not with proofs. All agree to that. However, the book omits both what the Rambam writes just before and directly after that prooftext. Before the prooftext, the Rambam writes that a child who does have the intellectual potential for logical deduction should be elevated step-by-step until he achieves this perfection (וההוראות השכליות האמתיות,) [MN: I:33]. Directly after the prooftext, the Rambam reiterates that the ultimate goal of *chinuch* is to cultivate the mind (למען תחכם באחריתך), not to close it [MN I:34].

But, this selective use of sources misses the main point. The Rambam is not talking in this section about the ordinary use of *seichel*, but of the use of intellect at the highest level only for a select few (סתר תורה). For the ordinary person and the child, the Rambam goes on to require (that which *Heart of Emunah* omits to stress at all) that we must develop in every child a clear awareness of the absolute uniqueness of the Creator:

מורה הנבוכים (א:לה): ויהנכו הנערים על שהשם יתברך אחד ושאיין [י.ק. ראוי] שיעבוד זולתו, כן צריך שימסר להם על דרך קבלה שהשם אינו גוף ואין דמיון בינו ובין בראיו כלל בדבר מן הדברים, ואין מציאותו כמציאותם, ולא חייו כדמות חיי החי, ולא חכמתו כדמות חכמת מי שיש לו מהם חכמה, ... כבר התבאר זה ג"כ בחכמות הטבעיות. אבל כל מה שיערך אליו יתעלה נבדל מתארנו מכל צד עד שלא יקבצם גדר כלל. וכן מציאותו ומציאות זולתו... וזה השיעור יספיק לקטנים ולהמוין בישוב דעותיהם.

The reader will notice that this advice of the Rambam is a foundation for developing answers to the questions of the curious child mentioned in the previous footnote.

The shortcoming [of *kabbalas avos* alone] is that his *emunah* is by rote, without reason and *seichel*. Whereas those who recognize the Creator through investigation (מחמת החקירה), have *emunah* that is total and with complete love [of Hashem].²³

Thus the Baal Shem Tov writes that the good and complete *emunah* is one which is both received from previous generations (*kabbalas avos*) as well as intellectual conviction (*emunah haseichel*) upon which one who possesses this *emunah* can say in his prayers, “our God and God of our fathers”.

5. p.101: “Chapter 9: Defining Emunah: ... Emunah in *Hakadosh Boruch Hu* is to bond with the highest spiritual level that is not revealed in the lower world (Maharal, *Nesiv Emunah*, 2) ... from these sources we learn that *emunah* is not within the scope of logic and knowledge.”

This is a perplexing definition of *emunah*, not one given by the *Chinuch*, the Ramban, Rambam or any of our *baalei mesorah*, nor does it appear in the Thirteen Principles of Faith of the Rambam.

It is true that in the first chapter of his *Nesivos Olam*, Chapter “*Nesiv Haemunah*,” the Maharal defines one aspect of *emunah* as loyalty to Hashem.²⁴ But, this is not the definition of *emunah* that the author quotes from the Maharal. Rather, the author’s citation refers to the next chapter of the Maharal’s work which is addressing the reward of *emunah* (*deveikus*, a sense of closeness) to Hashem in a higher world) but not its definition.²⁵ The author’s translation is thus inaccurate, mistakenly taking the reward of *emunah* as its definition, and therefore the author’s conclusion

²³ בעל שם טוב. מובא בספר כתר שם טוב אות ר”ו, ובספר בעל שם טוב על התורה דף קעו: טעם למה אנו אומרים אלקינו ואלקי אבותינו כי יש שני סוגי בני אדם המאמינים בהשם יתברך. א’ שמאמין בהקדוש ברוך הוא מחמת שהולך בדרכי אבותיו הקדמונים ועם כל זה אמונתו חזקה והב’ הוא מי שבא על האמנת הדת מחמת החקירה והחילוק ביניהם הוא שהסוג הא’ יש לו מעלה שאי אפשר לפתות אותו אף אם יאמרו לו כמה חקירות הסותרות ח”ו כי אמונתו חזקה מצד קבלת אבותיו ועוד שלא חקר מעולם אבל יש לו חסרון שהאמונה אצלו רק מצות אנשים מלומדה בלי טעם ושכל אבל הב’ יש לו מעלה שמחמת שהכיר הבורא יתברך מחמת גודל חקירתו הוא חזק באמונה שלימה ובאהבה גמורה אבל גם כן יש לו חסרון שבקל יכולים לפתותו ואם יביאו לו ראיות הסותרות חקירותיו יתפתה ח”ו אבל מי ששני המדות בידו אין למעלה הימנו דהיינו שסומך על אבותיו הקדמונים בחזק וגם כן באה לו על ידי שחקר בעצמו זו היא אמונה שלימה וטובה ולזה אנו אומרים אלקינו ואלקי אבותינו וכו’. ובנועם אלימלך ז”ע (פרשת קדושים דף רל”ח): ולא יאמר האדם בעצמו שדי לו בזה שמאמין שיש בורא אחד אמיתי ומעתה אין לו לחקור ולדרוש על מעשיו הנפלאים לא זו הדרך האמיתי רק צריך לדעת את ד’ ע”י מעשיו ... (עי’ חובת הלבבות שער הבחינה פרק ב’) עכ”ל. ועיין בשו”ת פנים מאירות חלק א סימן לט, ובפירוש עץ יוסף בשם פנים מאירות (באוצר התפלות) “אלקי אברהם”. ובספר ראשית חכמה שער היראה (טו).

²⁴ ספר נתיבות עולם א - נתיב האמונה - פרק א: הן שתהיה האמונה בו ית’ צריך שיהיה שהוא מאמין באמונה שלימה, הן שתהיה האמונה שהוא נאמן בכל עסקיו והנהגתו דבר זה מי ימצא. ... אבל האמונה שלא ישנה באמונתו ודבר קטן שהוא משנה הוא יוצא מן האמונה, וכבר בארנו דבר זה בחבור גבורות השם (פ”ט) עד כי אברהם שהיה ראש המאמינים היה בדבר מה יוצא מן האמונה במה שאמר במה אדע, ואצל משה כתיב יען אשר לא האמנתם בי, ולפיכך אמר ואיש אמונים מי ימצא כי נקרא איש מי שימצא בו האמונה לפי שבעל האמונה צריך כח לעמוד באמונתו בחזק, ולכן נקרא איש. ... ומבואר המעשה בערוך (ע’ חלד א’) וז”ל מעשה שנערה שהיתה הולכת לבית אביה והיתה מקושטת בכסף וזהב ותתע בדרך והלכה בלא ישוב, כשהגיע חצי יום צמאה ולא היה לה לוויה ראתה באר ודלי וחבל קשור נשתלשלה וירדה לבור ... א”ל אני מקבל מומיה בא אצלה התחילה לעשות כמנהגה סיפר לה מעשה חולדה ובור אמרה לו עמדתי בבריתי מיד נתישבה דעתה ופרו ורבו בבנים ובנכסים ועליהם הכתוב אומר עיני בנאמני ארץ וכו’ ע”כ לשון הערוך.

²⁵ מהר”ל ספר נתיבות נתיב האמונה - פרק ב: במדרש (שמו”ר פכ”ב) אז ישיר ויאמינו בה’ לפיכך זכו לירש את הארץ אתה מוצא בשכר אמונה שהאמין אברהם אבינו ירש העולם הזה [ו]העולם הבא שנה’ והאמין בה’ ויחשבה לו צדקה וכו’. ... המדרש רצה לבאר ענין האמונה כמה גדולה האמונה לפני הקב”ה, כי המאמין בו ית’ דבק בו ומגיע זה עד אין קץ ואין סוף כמו שהתבאר למעלה בענין אמן, ולכן ראוי בו כל המדות שראוי שירש עולם הזה ועולם הבא. כי כבר אמרנו מצד האמונה מתעלה למעלה ובוזה יורש עולם הזה ועולם הבא, ובעל אמונה נכנס בשער עליון שאין נכנסין בו הכל כי הוא יוצא מן העולם הגשמי ודבק בעולם העליון וכו’.

that *emunah* “is not within the scope of logic and knowledge” does not follow from his source. See also the Appendix to this article for further elaboration on this.

6. p.112: “It is clear that historical proof is not the type of knowledge that one needs to absorb *emunah*. *Maamad Har Sinai* must be communicated to the heart and absorbed as life itself ... Realization of this truth is stronger than any historical evidence”.

It is amazing how the author dismisses knowledge of the historical fact that *Matan Torah* actually occurred, as evidence to the authenticity of Torah, when the Rishonim declare that our *mesorah* of the Revelation allows us to substantiate the truth of the Torah. The Rambam writes in his epistle to Yemen:

It is imperative, my brothers, that you engage your children in this great *Revelation* at Mount Sinai. Proclaim at public gatherings its momentousness. *For this event is the pivot of our religion, and the proof which demonstrates its veracity.* Evaluate this phenomenon at its true importance for Scripture has pointed out its significance in the verse, “For ask now of the days past, which were before thee, since the day that God created man upon the earth, and from the one end of heaven unto the other, whether there hath been any such thing as this great thing is, or hath been heard like it?” (Deut. 4:32). Remember, my co-religionists, that this great, incomparable and unique historical event, *is attested by the best of evidence. For never before or since, has a whole nation witnessed a revelation from God or beheld His splendor.* The purpose of all this was to confirm us in the faith so that nothing can change it, and to reach a degree of certainty which will sustain us in these trying times.²⁶

7. p.236: “It has been suggested that some teenagers today don’t have *emunah*, and therefore they require intellectual proofs to teach it to them. They are given evidence that Hashem created the world and that *Ma’amad Har Sinai* historically occurred. They are provided with intellectual proofs of our “claim” of authenticity versus the preposterous claims of other religions. It should be noted that discussing the basis of other religions is *assur* as outlined by Rambam. Furthermore, Rav Matisyahu stated unequivocally that this perspective is destructive, since *emunah* is deeply rooted in every Jew”.

²⁶ **רמב"ם איגרת תימן:** לפיכך, אחינו כל ישראל הנפוצים בקצוות הארץ, חייבים אתם לחזק קצתכם לקצתכם, ולאמץ ולזרז הגדולים לקטנים, והיחידים להמון, ותחברו אומתכם על דבר אמת שלא ישתנה ולא יופר, ולהרים קולכם באמונה שלא תפול לעולם ולא תשחת, והוא להודיע לרבים שהקדוש ברוך הוא **הוא אחד ולא כשאר האחדים**, ולהודיע שמה הוא נביאו ומדבר עמו, והוא אדון כל הנביאים, והוא שלם מכולם, והוא המשיג מהקדוש ברוך הוא מה שלא השיג אחד מכל הנביאים לא לפניו ולא לאחריו, ושספר תורה זה כולו "מבראשית" עד "לעיני כל ישראל" הוא דבור מאת הבורא יתברך למשה רבינו, שנאמר (במדבר י"ב ח'): "פה אל פה אדבר בו". ושאין להפר ולא לשנות ולא להוסיף ולא לגרוע לעולם, ושלא תבא מאת ה' תורה זולתה ולא ציווי ולא אזהרה. וכמו כן זכרו מעמד הר סיני שצונו הקדוש ברוך הוא לזכור תמיד, וגם הזהירנו מלשכחו, וצונו ללמד אותו לבנינו כדי שידגלו על תלמודו, הוא מה שנאמר (דברים ד' ט' - י'): "רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחרב". וראוי לכם, אחינו, שתגדלו בניכם על המעמד ההוא הגדול, ותספרו בתוך קהל ועדה גדולתו והדורו שהוא עמוד שהאמונה סובבת עליו, והטענה המביאה לידי אמת, וגדלו המעמד ההוא על כל גדולה כמו שגדלו הקדוש ברוך הוא, שנאמר (דברים ד' ל"ב): "כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך". ודעו אחינו בברית הזאת ובסברה הזאת, שהגדול הזה שנראה במציאות שהעיד עליו מבחר כל העדים שלא היה מקודם כמוהו וכן לא יהיה אחריי כמוהו, והוא שתשמע אומה אחת בכללה דבור הקדוש ברוך הוא ושתראה כבודו עין בעין, ודבר זה היה שתתחזק האמונה חזק שלא ישנהו משנה, ויגיע לנו על ידי האמת כדי להעמיד רגלינו לבל ימעדו אשורינו בעתות כאלו, כשיתחדש שום רוגז או שמד על יהודים חס וחלילה וכשתגבר יד האנס, שכן כתוב (שמות כ' כ'): "כי לבעבור נסות אתכם בא האלקים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו", כלומר שזה הנגלה עליהם בענין זה, כדי שתעמדו בכל נסיון שיפגע בכם באחרית הימים, שלא יזוו לבבכם ולא תחטאו. ואתם, אחינו, היו על בריתכם קיימים ובדתכם מחזיקים ועל אמונתכם נוהגים ועומדים.

The Ramban (Ex. 13:16) writes:

Behold! From the time that worship of idols came into the world, since the days of Enosh, people's ideas of *emunah* began to become distorted. Some of them denied the most fundamental principle and said that the world had been here eternally. They denied Hashem, saying that He does not exist. Some of them denied His knowledge of individual matters, saying 'How can G-d know and is there knowledge to the One on high?' (Tehillim 73:11) Others admit that Hashem knows specifics, but they deny His supervision of the world. These deniers make people seem like the fish of the sea, whom G-d does not supervise them and there is no punishment or reward. They say that G-d has deserted the world. When G-d chooses a community or an individual and does a miracle for them by changing the natural order and running of the world, it becomes clear to all that those [heretical] ideas are incorrect. A marvelous miracle shows that the world has a God who created it, and Who knows and supervises it, and Who has the power to change it. And when that miracle is decreed in advance by the word of a prophet, the truth of the concept of prophecy is also clarified, that Hashem speaks with mankind, and reveals his secrets to His servants, the prophets. Thereby the entire Torah is substantiated".²⁷

According to the author of this book, the Ramban has transgressed a prohibition by quoting the opinions of the idol worshippers and the heretics. But, see *Iggeros Moshe (Yoreh Deah II:53)* that it is permissible to mention false beliefs if the intention is to refute and belittle them. Consequently, the book's objection to mentioning other beliefs is irrelevant. See the Appendix of this article for a discussion of the prohibition mentioned by the Rambam.

Sefer Hachinuch writes in his Introduction:

When G-d wanted to give a Torah to His people *Yisroel*, He gave it to them before the eyes of six hundred thousand adult men, besides many women and children, so that they should all be trustworthy witnesses on these things. Also, in order that the testimony shall be all the stronger, all of them merited the high level of prophecy. There can never be a doubt about something which is known through prophecy. They, who saw with their own eyes and knew with perfectly true knowledge, which people cannot have a stronger truth than this, testified to their children whom they bore afterwards that all the words of the Torah that they received through Moshe, from "Breishis" until "before the eyes of all *Yisroel*" are true and clear without any doubt in the world. Those children testified as well to their children, and their children to their children unto us. So we discover that the Torah we have in our hands is the Torah of truth, from the mouths of six hundred thousand trustworthy witnesses, a number that incorporates all the ideas of humans, besides children and women.²⁸

Can it be, as the author says, that someone who teaches *talmidim* that the *mesorah* is logically compelling, like the *Chinuch*, will damage their *emunah*?

²⁷עי' רמב"ן (שמות יג, טז) וז"ל "הנה מעת היות עבודת גלולים בעולם מימי אנוש החלו הדעות להשתבש באמונה, מהם כופרים בעיקר ואומרים כי העולם קדמון, כחשו בה' ויאמרו לא הוא, ומהם מכחישים בידיעתו הפרטית ואמרו איכה ידע אל ויש דעה בעליון (תהלים עג, יא), ומהם שיודו בידיעה ומכחישים בהשגחה ויעשו אדם כדגי הים שלא ישגיח האל בהם ואין עמהם עונש או שכר, יאמרו עזב ה' את הארץ, וכאשר ירצה האלהים בעדה או ביחיד ויעשה עמהם מופת בשנוי מנהגו של עולם וטבעו, יתברר לכל בטול הדעות האלה כלם, כי המופת הנפלא מורה שיש לעולם אלוה מחדש, ויודע ומשגיח ויכול וכאשר יהיה המופת ההוא נגזר תחלה מפי נביא יתברר ממנו עוד אמתת הנבואה, כי ידבר האלהים את האדם ויגלה סודו אל עבדיו הנביאים, ותתקיים עם זה התורה כולה" עכ"ל.

²⁸**כתב החינוך בהקדמתו** וז"ל "כשרצה האלקים לתת תורה לעמו ישראל, נתנה להם לעיני שש מאות אלף אנשים גדולים מלבד טף ונשים רבים, להיות כולם עדים נאמנים על הדברים, גם למען תהיה העדות יותר חזקה ונאמנה, זכו כולם למעלת הנבואה, לפי שאין במה שיודע מצד הנבואה נופל ספק לעולם וכו', והם שראו בעיניהם וידעו הדבר ידיעה אמיתית שאין לבני אדם אמת חזקה יותר מזה, העידו לבניהם אשר ילדו אחרי כן, כי כל דברי התורה אשר קבלו על ידי משה מ'בראשית' עד 'לעיני כל ישראל', אמת וברור בלי שום ספק בעולם, ובניהם העידו לבניהם גם כן, ובניהם לבניהם עדינו, נמצאת תורתנו בידינו תורת אמת, מפי שש מאות אלף עדים נאמנים, שהוא חשבון הכולל כל דעות בני אדם מלבד טף ונשים" עכ"ל.

8. p.65: “There are secular authors who wish to downplay the miraculous events of *Yetzias Mitzrayim*. They research scientific theories and claim that, though the ten *makkos* are unlikely to have occurred naturally, they could all have been natural phenomena. They likewise “rationalize” the splitting of the sea as being caused by fierce winds. Using the laws of nature to downplay the miracles of *Yetzias Mitzrayim* is diametrically opposed to their intended purpose. This is actually the root of all *kefirah* – the refusal to acknowledge that the control of the world is beyond nature.”

In the previous citation, the author wrote “It should be noted that discussing the basis of other religions is *assur*.” Yet in this citation, the author himself discusses heretical beliefs. There are many such self-contradictions in the book.²⁹

9. p.127: “The most fundamental element of *emunah* that we must pass on to our children is the *mesorah* that we are the Chosen Nation, as we say in *Birchos Krias Shema: Uvanu vacharta ...*”

The author presents us with a surprising, and unsourced, statement, that the knowledge that we are the chosen nation is *the* fundamental point of *emunah*. Yet the Rambam, Ramban or Sefer Hachinuch do not mention this in their explanation of the *mitzva* of *emunah*?

The Rambam writes: “The foundation of all foundations and the pillar of wisdom is to know that there is a Primary Being who brought into being all existence. All the beings of the heavens, the earth, and what is between them came into existence only from the truth of His being. ... The knowledge of this concept is a positive commandment, as it states [in Exodus 20:2]: *I am Hashem, your God*”.³⁰

The idea that we are the chosen nation mentioned in the Blessings before the *Shema* is certainly a vital one, but is it a more fundamental element of *emunah* than the *Shema* itself?

10. p.147: “Sadly in recent times too many of our children no longer feel this great trust nor are they brought up in a Har Sinai atmosphere. Too often fathers themselves do not live spiritual lives. Had the *emunah* been embedded in their hearts in a manner that they were able to feel the Divine existence of *Yiddishkeit*, it would have been impossible for them to reject it. As Rav Elya Ber Wachtfogel expressed sharply, ‘of course fathers do not transmit lies to their children, but they are not fathers’.”

²⁹ Another example: On page 382 of the book, the author tells how the daughter of the Alter of Kelm inspired a non-observant woman to become *frum* by recounting the difference in pattern between snowfall and rainfall. So it seems that it is permissible to recount the wonders of nature to develop *emunah*. Yet, in citation 11, the author discourages the use of signs of wisdom in creation to develop an awareness of Hashem.

³⁰ ³⁰ רמב"ם הלכות יסודי התורה: א. יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו וכו'

The cited comment that “of course fathers do not transmit lies to their children, but they are not fathers” seems circular. It obviously was said as a witticism and not intended to be recorded in a book as a real argument. The idea that “a father does not transmit lies” stems from the Ramban as evidence that a father’s testimony must be considered true. But if the definition of a father is one who transmits true values, then how does what one hears from his father prove its veracity; for, perhaps, his father is not a real father. At any rate, here, too, the Ramban rejects this idea and considers historical proof to be conclusive evidence for the truth of Torah.

Furthermore, the author admits that there are many among our children who do not feel this spiritual *emunah*, because they didn't see it in their fathers. How does the statement that “these are not fathers” help these children?

By contrast, it is a well-known fact that the compelling presentations in the style of Rav Avigdor Miller and other *gedolim* have certainly been instrumental in strengthening the *emunah* for thousands of listeners.

11. p 53: “However knowledge of a Creator does not completely fulfil the *mitzva* of *emunah*. It can be classified as *yediya*, intellectual understanding. Even many gentiles, when not biased, conclude that there must be a Creator, so this clearly cannot be the defining point of a Jew and the source of our status as the chosen nation.”

p 243 “In addition trying to emulate Avraham Avenu by teaching *emunah* through viewing the wonders of creation may lead to the conclusion that a higher power exists, but it doesn’t necessarily lead one to Judaism. After all the Christians and Muslim (*lahvdil*) believe in a *Borei* as well”.

If proofs from the wonders of creation demonstrate the existence of a Creator, it is certainly a giant step forward. It means we have fulfilled the Mitzvah of *emunah*. Furthermore, even if it doesn’t specifically prove the truth of Judaism over other faiths, we can prove that faith by our *mesorah* of *ma'amad Har Sinai*.

12. p.243: “In addition, trying to emulate Avraham Avinu by teaching *emunah* through viewing the wonders of creation may lead to the conclusion that a higher power exists, but it doesn’t necessarily lead one to Judaism. After all the Christians and Muslims (*lhavdil*) believe in a *Borei* as well”.

In his work, *Lev Avigdor* (*Sha'ar Habechina* 62), Rav Avigdor Miller said, “Let us attempt to follow in the footsteps of Avraham Avinu. Here is a fruit which is ready for eating, for example an apple. The fruit is wrapped in a peel tightly around, etc.[he goes on to elaborate on the wonders of the design of the apple]” Rav Miller saw nothing wrong with following in the footsteps of Avraham Avinu, to study the marvels of creation as a *chizuk* in *emunah*. He actually wrote and spoke about this theme repeatedly throughout his life.

The Chazon Ish writes as follows in his *Emunah U'bitachon*:

“In truth, there are many phenomena that amaze the eye and astonish the heart when we look at the parts of the human body that sustain the living soul of man in a physical body: the structure of the flesh and the bones and the circulation of blood in the arteries which establish life, for the blood is the carrier of the soul. Even after man was created, his life is still not guaranteed, for his life is dependent on a regular supply of food to renew the body’s blood. To this end, creation (מַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית) was arranged with grains, wine and oil, other plants, and countless types of fruit trees, each one of them incorporating different qualities that can provide nourishment to man, heal his body, nurture him and enable him to live on this earth. Mankind has already managed to study the wonderful instructions of wisdom (תּוֹרָה וְדַעַת) in the structure of every plant according to its species, all of which testify to the endless wisdom in their Designer”.³¹

The Chazon Ish writes that a refined person, who looks up at the sky and is astounded by the impenetrable and wondrous mystery of it all, when he reflects upon the various aspects of the world, sees enough to show him that the world was built according to a calculated plan, as if an expert engineer made a blueprint of the world before it was created (וְכִאֵלּוּ מִהֲנָדֵם חָכֵם צִיר לִפְנֵי אֵת) (הָעוֹלָם בְּטֶרֶם נִבְרָא). If we look at planet earth, then we see a blueprint of the human being which is glorious and wonderful, to the point that even wise men who have studied the eye see endless and unfathomable wisdom. Contrary to *The Heart of Emunah*, the Chazon Ish is encouraging one to discover Hashem through the wonders of nature.

13. p.243: “Furthermore there are millions of people who see the same *niflaos haborei* yet refuse to acknowledge this undeniable fact. Numerous doctors and scientists observe *niflos haborei* at profound levels, yet are proclaimed atheists”.

The author (see his footnote 18, p.243) sources Rav Elchonon Wasserman, but the author derives the opposite conclusion of what R. Elchonon is saying. R. Elchonon’s point is that the *emunah* is straightforward even to the *seichel* of a bar-mitzvah boy, but that the philosophers could not see this because of their biases. R. Elchonon quotes the *Midrash Tanchuma* that this is what R. Akiva taught his students – that just as a house testifies to a builder so the world testifies to the Creator:

There was a story that a heretic came and said to Rabbi Akiva, “Who created this world?” He responded, “*Hakadosh Baruch Hu*.” The heretic said, “show me a clear proof.” Rabbi Akiva said, “come to me tomorrow.” The next day he came and Rabbi Akiva asked, “What are you wearing?” He responded, “A garment.” Rabbi Akiva said, “Who made it?” He said, “A tailor.” Rabbi Akiva said, “I don’t believe you. Show me a clear proof.” The heretic said, “What should I show you? Don’t you know that a tailor made it?” Rabbi Akiva thus responded, “And you don’t know that *Hakadosh Baruch Hu* created His world?” The heretic departed. His students said to him, “What is the clear proof?” He said, “My children! Just as the house tells about the builder, the garment about the weaver, and the door to the carpenter, so the world testifies that *Hakadosh Baruch Hu* is the One Who created it.”³²

³¹ ספר חזון איש אמונה ובטחון מכתב יד קדשו של מרן רבן של ישראל זצוק”ל: פרק א. אמונה, סימן ב: וְאִמָּנָם הִרְבֵּה מִפְּרִיטֵי עֵין וּמִפְּלִיאֵי לֵב בְּגוֹף הָאָדָם אֲבָרָיו וּפְרָקָיו לְהַסְזִיק אֶת רוּחַ הַחַיִּים בְּגוֹף הַגֶּשֶׁם, תְּכֵנִית הַבֶּשֶׂר וְהַעֲצָמוֹת וּמְרוּצַת הַדָּם בְּכָל עוֹרָקָיו הַמְהִימִים אֶת הַחַיִּים, וְהַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ הַחַיָּה בָּאָדָם. וְאִמָּנָם אַחֲרֵי שֶׁנַּעֲשֶׂה הָאָדָם עֲדִין אֵין קִיּוּמוֹ נֶאֱמָן, כִּי חֲזִיוֹ תְּלוּיִים בְּמִזוֹן תְּמִידִי הַמְתַּדֵּשׁ דָּמוֹ בְּקִרְבּוֹ, וְאֲשֶׁר לִזְאוֹת סָדְרוֹ מַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר וְצֶמַח הָאֵדָמָה וְעֵץ פְּרִי מִיָּנִים רַבִּים אֵין מִסְפָּר, וְכָל אֶחָד מֵהֶם אֲצוּר מִכֹּחַת שׁוֹנִים הַמִּתְאַמִּים לְמִזוֹן הָאָדָם, לְהַבְרִיאָו, לְהַשְׁקוֹת עֲצָמוֹתָיו וְלְהַחְיֹת נִפְשׁוֹ עַל פְּנֵי הָאָרֶץ, וּבְכָר זִכָּה הָאָדָם לְלַמֵּד תּוֹרָה וְדַעַת פְּלִיאֹת הַחֲכָמָה בְּמִכְנֶה כָּל צֶמַח לְמִינֵהוּ, וְאֲשֶׁר מַעֲיֵד עַל יוֹצְרוֹ אֲשֶׁר אֵין חֶקֶר לְתַבּוּנָתוֹ.

³² אוצר המדרשים תמורה עמוד 583: ומעשה שבא מין ואמר לר' עקיבא העוה"ז מי בראו א"ל הקדוש ברוך הוא, א"ל הראיני דבר ברור, א"ל למחר תבא אלי, למחר בא אצלו א"ל מה אתה לובש, א"ל בגד, א"ל מי עשאו, א"ל האורג, א"ל איני מאמינך הראיני דבר ברור, א"ל ומה אראה לך ואין אתה יודע שהאורג עשאו, א"ל ואתה אינך יודע שהקב"ה ברא את עולמו, נפטר אותו המין, אמרו לו תלמידיו מה הדבר ברור, א"ל בניי כשם שהבית מודיע על הבנאי והבגד מודיע על האורג והדלת על הנגר, כך העולם מודיע על הקדוש ברוך הוא שהוא בראו.

From childhood everyone grasps directly that life is designed – until they are convinced out of it by a culture saturated with materialism and atheism. The author of *The Heart of Emunah* confuses warnings against sophisticated philosophy with knowledge of Hashem by straightforward clear thinking (ידיעת ה' דרך שכל הישר). R. Elchonon Wasserman and many others were not recommending that our youth study analytical philosophy. Just as we see from R. Akiva, they pointed to the marvelous signs of wisdom in creation – thereby reinforcing the innate conviction of the *talmidim* that life is designed – leading to a direct awareness of the existence of the Creator.

14. p.20: “Much of this work is based on *Chayei Olam* in which the foundation of *emunah* is portrayed as internalizing and transmitting our Divine identity”.

The Steipler (R. Yaakov Yisroel Kanievsky), wrote his work, *Chayei Olam*, specifically to address those who may need *chizuk* in *emunah*. As he states in that book, “We live in a time of great confusion, where doubts in *emunah* abound and one must not debate with young people – as if the *emunah* depends on their acceptance or rejection of the proofs.”³³ In order to know the Steipler's position accurately, we must survey all the advice he provides. He writes:

“I have refrained from quoting from *sifrei chakira* [works of Jewish philosophy] correct, wonderful and enlightening words; the person who sees himself absolutely requiring this has before him many holy *seforim*, such as the *Sefer Emunos Vedeos* from Rabeinu Saadyah Gaon, *Moreh Nevuchim*, the *Kuzari*, *Sefer Haikarim*, and the like. (This should preferably be done with a Rebbe to make sure the student understands what is being said). Also many *sifrei acharonim* (such as the *seforim* of Harav Hatzadik Rav Shamshon Rephael Hirsch) will help to strengthen *emunah*) [end of *Hakdama*, *Chayei Olam*].

Another remarkable piece from the Steipler, is on the page preceding *cheilek sheini*, where he suggests *seforim* which can strengthen *emunah*: They are listed by him:

- The Mabit in sefer *Bais Elokim* (*sha'ar* 5);
- The marvelous sefer *Kuzari Hasheini*;
- The precious sefer *Maoz Hadas* from Hagaon Rav Yehoshua Heller;
- The outstanding Sefer from Hagaon Rav Ben Tzion Shlez (*Sefer Niflaos Mitoras Hashem*).

These seforim raise issues that *The Heart of Emunah* declares to be dangerous lest they raise difficulties and doubts in the minds of the *talmidim*. For example, *Kuzari Hasheini* describes the claims of the *Tzedokim* and *Karaim* who denied that the Oral Torah was given by Hashem, and

³³ The Steipler himself refers us to the Mabit who writes: “The intelligent person will use his intellect to seek proofs for the tradition that we received in *emunos* ... in order to reinforce what we received ... *emunah* that is achieved with [our own] *seichel* is more perfect together with our tradition, than *emunah* from our received tradition alone” [Mabit, *Beis Elokim*, *Shaar Hayesodos*, 2]. See also the Maharsha quoted in footnote 65 of this document. A fundamental teaching is that the youth – whose minds are yet undeveloped – are to use their *seichel* to reinforce what is after all a reliable tradition. As the Steipler writes, intelligent students who are genuinely struggling with intellectual issues should study “*Sefer Emunos Vedeos* from Rabeinu Saadyah Gaon, *Moreh Nevuchim*, the *Kuzari*, *Sefer Haikarim*, and the like” – with a Rebbe.

then refutes those claims in a most compelling manner. The entire *sefer* is replete with these questions and answers, for example:

“In the second debate I will make clearly known that it is impossible that Chazal invented the explanation of the Torah and *mitzvos* from their own minds.”

The *Sefer Niflaos Mitoras Hashem* attempts to disprove the claim that a human being wrote the Torah, not *Hakadosh Baruch Hu*:

“Now take simple plain logic in your hand and hit on the skull of the scoffer who says that Torah is not *min Hashomayim* ... But the straightforward *seichel* is a light for your feet and your eyes to see this great proof of which there cannot be anything higher than it. And *im yirtzeh Hashem* you will see *proofs* [*moftsim*] in the tens and hundreds throughout my *sefer*. Don't you see now that the one who gave the Torah is *Hashem Tzva-os*, Who bestows good on those who keep His *mitzvos*”. [*Sefer Niflaos Mitoras Hashem*, p33]

In Chapter 24, the Steipler himself raises the issue of the fossils that the scientists use to claim millions of years of evolution; claims that are unsubstantiated and have no basis in actual fact. As the Steipler points out, scientists have a dismal record making blunder after blunder in the interpretation of supposed hominid fossils.

In Chapter 15 of *Chayei Olam*, the Steipler discusses the miracles of the exodus from Egypt to publicize that Hashem controls the world; in chapter 17 he discusses the Revelation at *Har Sinai* that we must continually impress on our children; in chapter 18 he discusses the evidence of the *manna* that fell uninterruptedly for almost 40 years (chapter 18). In chapter 24, the Steipler quotes the Gemora Shabbos 75a that *mitzvos* are “your wisdom and discernment in the eyes of nations (*Devarim* 4:6), this is the calculation of the seasons and the position of the constellations”. The nations have had to change their calendars due to errors in calculation, whereas our calendar remains accurate. From here we have a proof, says the Steipeler, that true prophecy is only in Yisroel).

In Chapter 2 of the second part, the Steipler discusses The Gate of Reflection (*l'Shaar Habechina* of the *Chovos Halevovos*) about the wonders of creation. The Steipler quotes the Rambam:³⁴

What is the path [to attain] love and fear of Him?
When a person contemplates His wondrous and great deeds and creations and appreciates His infinite wisdom that surpasses all comparison, he will immediately love, praise, and glorify [Him], yearning with tremendous desire to know [Hashem's] great name, as Dovid stated: ‘My soul thirsts for the Lord, for the living G-d’ [Psalms 42:3].

רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ב הלכה ב: והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול א כמו שאמר דוד צמאה נפשי לאלקים לקל חי.

If one follows the advice of the author of *The Heart of Emunah*, all of this would be dangerous for a young person.

³⁴ *Hilchos Yesodei Hatorah*, 2:2.

15. p.55: “The basis of this book is the fundamental words of the Ramchal in his lengthy introduction to *Ma’aamar Havikuach* [חוקר ומקובל] (The Discussion of the Debate). This Sefer is actually a debate between one who attempts to understand the fundamentals of *Yiddishkeit* with his own *seichel* and one who receives these beliefs from previous generations.”

The words of the Ramchal about the greatness of *Maamad Har Sinai* are inspiring, but the author of *The Heart of Emunah* has misunderstood the intent of the *Vikuach* (debate) between the philosopher and the kabbalist. Anyone who reads the *Vikuach* will see that the philosopher (חוקר) is fully committed to the Thirteen Principles of Faith (י"ג עיקרים) received from tradition. He is, in fact, defending the *mesorah*.³⁵ The issue which the Ramchal is addressing in the *Vikuach* is the concern of the philosopher that the *sefiros* and *parzufim* (פרצופים ועולמות) mentioned in the works of kabbalah (חכמת האמת) contradict the fundamental principle of the unity of Hashem (יחוד).³⁶

In the *Vikuach*, the Ramchal provides a compelling argument that the wisdom of kabbalah is fully consistent with the unity of Hashem, and contains elevated wisdom only accessible from

³⁵ In the Ramchal's times, Christians had become interested in the Zohar and were abusing it for their own purposes. Some say that the Ramchal's *Vikuach* was a response to the *Ari Noham* of R. Yehudah Aryeh Modena who was a Rav in Venice who fought against the movement of Shabtai Zvi. The *Ari Noham* raised the issue related to the false doctrine of the *trinity*. The Ramchal also faced opposition from Rav Yaakov Emden zt"l and R. Moshe Hagiz (משה) זי"ל.

³⁶ [Ramchal:] “Philosopher: And as regards to *emunah* [traditional Jewish belief], consider the following: Is this notion [i.e. the concept of the *sefiros*] so distant (i.e. different), God forbid, from that of the Christians, meaning, the concept of the trinity, wherein they claim that He is “three” while [simultaneously] being “one” since the concept of “one” inherently generates offshoots, and yet everything is considered “one”? ...

“Furthermore, whatever is understood as “coming into existence” must, prior to that, not have been in existence. Are we to say that the *sefiros* are “newly existing” Godliness (Elokus), [Rabbi Freidlander appends a footnote to this argument as follows: “Behold the *sefiros* came into existence after it arose in the Will of the Creator to create the universe but if the *sefiros* are pure Godliness, how could they be characterized as a new existence?”] The Infinite Godliness is Eternal (*kadmon* – meaning, having no beginning). The Torah criticizes such notions [i.e. that Godliness can come into existence from a prior state of non-existence] with the following verse: “They chose new gods”. ...

“Also, one can terribly stumble on the precepts of our *emunah* with such a notion [the *sefiros*] because we know that Hashem is the essence of simplicity and that there are absolutely no material conditions that apply to Him. But according to you [meaning, according to the *Mekubal* – who upholds the notion of the *sefiros*], there is no attribution of physicality greater than the notion that the essence of God can come into existence from a prior state of non-existence.”

רמח"ל, חוקר ומקובל (יז) אמר החוקר: ... אם לאמונה, אמור מעתה: וכי כל כך רחוקה היא הדיעה הזאת ח"ו מדעת הנוצרים י"ש, אשר שמו השילוש, באמרם שהוא שלשה והוא אחד כי האחד ממשיך מעצמו תולדה, ואף על פי כן הכל אחד? ועוד מה שמתחדש צריך שקודם התחדשו לא היה במציאות. אם תאמר שהספירות הם אלוקות חדש [ביאור ר' ח. פרידלנדר: הרי הספירות נהיו אחרי שעלה ברצונו ית' לברא את הבריאה, ואם הן אלקות - אין הן יכולות להיות מציאות חדשה] ואין סוף אלוקות קדמון הלא על כל כיוצא בזה נאמר: "יבחר אלהים חדשים (שופטים ה, ח). ועוד, כמה אתה נכשל באמונה, שאנו יודעים שהקב"ה פשוט בתכלית הפשיטות, ולא ישיגוהו כל מקרי גוף, ואם כדברך אין מקרה גדול מזה שיהיה עצמותו יתב' מתחדש מלא-מציאות למציאות.

עוד שם (כג) אמר החוקר: ... ועוד כל העבודה לפי הדרך שלכם היא בספירות, ואיני רואה היתר לזה, כי הנה מזה לא נגוס: אם אינם אלוקות עצמו - הנה צריך שיהיו יכולים להיות נפרדים ממנו, ויהיו כלים בלתי אור, כגוף בלא נשמה, שאף על פי כן יתארו להם תארי האלוקות עצמו - הוא דבר שלא כהוגן, כי הנה "קל אלקים ה'" (תהלים כ, א) ר"ל: הקב"ה; ולפי דרכיכם ר"ל: חסד גבורה תפארת. ולפי אמונתנו אי אפשר לקרא בשמות אלה למי שאינו המאציל ית"ש, אלא: "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" (שמות כ, ג). אם תשיב שאלוקות מתדבק כל כך בהם שהם נקראים על שמו - ישתקע הדבר ולא יאמר כי אין לן פתוח פה למינים ח"ו יותר מזה. סוף דבר, הדברים מתמיהים מאד, ועתה אם יש לאל ידך ליישב - אם לא בכל - במקצת הדברים האלה, אשמח שמחה גדולה

the received tradition. Hashem transmitted this great wisdom to the Torah Nation at *Har Sinai*. Only with the passing of time and travails of exile, did this knowledge disappear from the masses, so that this wisdom now seems foreign to them. However, its transmission was kept alive and hidden by a select few.

This debate between the philosopher and the *mekubal*, the basis of Ramchal's work, has nothing to do with negating the use of *seichel*. Nor does the Ramchal abolish *emunah haseichel*.

The more accessible work by Ramchal, *Daas Tevunos*, is as well, a discussion between the *seichel* and the soul (*neshama*), in which the *seichel* is the teacher and the *neshama* is the *talmid*. In other words, *seichel* is the source of wisdom, not the soul.

When it comes to our most basic *emunah* in the unity of Hashem, the Ramchal quotes the received tradition and logical proofs (החקירה במופתים) as sources of this knowledge as he writes:

"These concepts [of *emunah*] can also be demonstrated by logical proofs. Their veracity can be demonstrated from what we observe in nature and its phenomena, through the disciplines of physics (חכמת הטבע), astronomy, mathematics, ...".³⁷

3. Chinuch and Innate *Emunah*

There is an innate *emunah* in every Jew, one that goes back all the way to the Revelation at Sinai,³⁸ and ultimately one that is inherited from the Patriarchs. Jews are descendants of the *Avos*. They are thus מאמינים בני מאמינים (believers and sons of believers). Every Jew is born with a belief in God that is instinctive—in the same way that breathing is instinctive. Just as migratory birds have a homing instinct, every Jew has a built-in compass (an innate cognitive faculty) that directs him towards the Source of all life—Hashem. One may not be able to articulate this innate belief, nor does it come from logical demonstration. Rather, it comes from the deepest level of

³⁷ דרך ה' - חלק א פרק א - בבורא ית"ש מציאותו: כל איש מישראל צריך שיאמין וידע, שיש שם מצוי ראשון קדמון ונצחי, והוא שהמציא וממציא כל מה שנמצא במציאות, והוא האלוק ב"ה: עוד צריך שידע, שהמצוי הזה ית"ש, אין אמתת מציאותו מושגת לזולתו כלל, ורק זה נודע בו, שהוא מצוי שלם בכל מיני שלימות, ולא נמצא בו חסרון כלל. ואולם דברים אלה ידענום בקבלה מן האבות ומן הנביאים, והשיגו כל ישראל במעמד הר סיני ועמדו על אמתתם בברור, ולמדום לבניהם דור אחר דור כיום הזה, שכן ציון משה רבינו ע"ה מפי הגבורה, פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך וגו' והודעתם לבניך ולבני בניך. אמנם גם מצד החקירה במופתים הלימודיים יאמתו כל הענינים האלה, ויוכרח היותם כן, מכח הנמצאות ומשיגיהם אשר אנחנו רואים בעינינו, על פי חכמת הטבע, ההנדסה, התכונה ושאר החכמות, שמהם תלקחנה הקדמות אמיתיות אשר יולד מהן ברור הענינים האמיתיים האלה ... אולם כבר הקדמנו, שאמתת מציאותו ית' אינה מושגת, ואין להקיש ממה שרואים בברואים על הבורא ית', כי אין ענינם ומציאותם שוה כלל שנוכל לדין מזה על זה. אבל זה גם כן מן הדברים הנודעים בקבלה כמ"ש, ומאומתים בחקירה על פי הטבע עצמו בחוקותיו ומשפטיו, שאי אפשר על כל פנים שלא ימצא מצוי אחד משולל מכל הטבע חוקות וגבוליו, מכל העדר וחסרון, מכל ריבוי והרכבה, מכל יחס וערך, ומכל מקרי הברואים, שיהיה הוא הסבה האמיתית לכל הנמצאות ולכל המתילד בהם, כי זולת זה, מציאות הנמצאות שאנו רואים והתמדתם היה בלתי אפשרי: וממה שצריך שידע עוד, שהמצוי הזה ית"ש מוכרח שיהיה אחד ולא יותר. פירוש - שאי אפשר שימצא מצויים רבים שמציאותם מוכרח מעצמן, אלא אחד בלבד צריך שימצא במציאות המוכרח והשלם הזה. ואם שימצא נמצאים אחרים, לא ימצא אלא מפני שהוא ימצאם ברצונו, ונמצאים כלם תלויים בו ולא מצויים מעצמם: נמצא כלל הידיעות השרשיות האלה שש, והם, אמתת מציאותו ית', שלימותו, הכרח המצא, היותו בלתי נתלה בזולתו, פשיטותו, ויחודו:³⁸ איגרת תימן: וחייבו דבר זה עליהם ועל הבאים אחריהם, שכן כתוב (דברים כ"ט כ"ח): "לנו ולבנינו עד עולם". וכבר הבטיחנו הבורא יתברך כאדם הנכנס ערב לחברו ודי לנו בערבותו, והודיענו שכל מי שעמד על הר סיני שהם מאמינים בנבואות משה רבינו בכל מה שבא על ידו, הם ובניהם ובני בניהם עד עולם, שכן אמר הקדוש ברוך הוא יתברך (שמות י"ט ט'): "הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם". לפיכך יש לדעת, שכל מי שנשנה מדרך הדת הנתונה במעמד ההוא שאינו מזרע האנשים ההם. וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה על כל המסתפק בנבואה: לא עמדו אבותיו על הר סיני! המקום יצילנו ויצילכם מן הספק, וירחיק ממנו ומכם המחשבות המביאות לידי ספק ולידי מכשול!

his being, and it traces back as an inheritance from Avraham Avinu, who was the first believer.³⁹

But this innate *emunah* has to be developed, with due care so that it not be endangered. A child must be helped to develop and articulate his innate potential into that which is actual. That is the *mitzvah* of *emunah*.⁴⁰ Clearly, parents and schools will consult with their rabbinic authority as to the appropriate methods for guiding the youth.

We have already quoted Rav Avigdor Miller (following in the footsteps of the Alter of Kelm): “The appeal to simple faith (*Emunah Peshutah*) is usually an excuse to do nothing. Without effort there is no belief or awareness or understanding. Whether the effort is one’s own, or it is the effort of parents or teachers, the result never comes of itself”.⁴¹ “The Good Mind is the most prized possession and therefore deserves to be guarded more carefully than all treasures”.⁴²

The Rambam writes that it is injurious to teach the young the Divine Wisdom using proofs, as this will only confuse them. An infant cannot be fed with bread, meat and wine (which it cannot digest) but must be given mother’s milk. So too, one must teach each child according to his comprehension. For the child, we start gradually with *emunah* based on authentic tradition, not with intellectual proofs. As the child matures we gradually introduce him, according to his level, with *emunah* based on his maturing *seichel*.⁴³

³⁹ See “Flames of Faith: An Introduction to Chasidic thought: adapted from the Torah classes of Harav Moshe Wolfson *shlita*”, Kodesh Press, 2014.

⁴⁰ **מלבים על שמות פרק כ פסוק ב:** והרמב"ם בס' המצות ובחבורו (פ"א מה' יסה"ת) חשב מצוה זו למ"ע, והרב ר' חסדאי קרשקש בס' אור ה' אמר שהוא טעות כי לא יצויר מצוה בזולת מצוה ידוע, וא"כ כשתאמר שהוא מצוה להאמין במציאות ה' כבר הודעת שיש מצוה שהוא ה', וא"כ הנחת אמונת מציאות ה' קודם מה שתאמר שמצוה להאמין באמונה זו, ואין זה מן הקושי, כי יתכן שיקבל צווי ולא יאמין שהוא מחויב המציאות, כי גם ע"ז היו להם מצות כמ"ש כי הואיל הלך אחרי צו, הגם שהניחו שיש עליו עליהם דקרו ל' אלהא דאלהא, ובאה המצוה שידע שהוא מחויב המציאות, והרמב"ם באר דבריו וז"ל שיש שם מצוי ראשון והוא ממצא כל נמצא, וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצא, ואם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי אין דבר אחר יכול להמצאות וכו', המצוי הזה הוא אלקי עולם וכו', וידיעת דבר זה מ"ע שנאמר אנכי ה' אלקיך, הרי שעקר המצוה לידע שיש מחויב המציאות, וזה כולל כל פרטי האמונות הנתלות בזה, לא זה לבד שיש מצוה, רק שהמצוה הזו היא מחויב המציאות שכולל כל השלמיות, ובה נכלל כל האמונות הנתלות באלקות, וכן מה ששאלו איך יצדק מצוה על האמונה שאין לבחירה מבוא בה, הנה הרמב"ם דייק וכתב לידע שיש שם מצוי ראשון, וידיעת דבר זה מ"ע, ולא אמר להאמין שיש מצוי ראשון והאמת ד"ו מ"ע, הרי באר שהמצוה הוא לידע זה בידיעת השכל, והוא כמ"ש במורה עמ"ש אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו שהיינו מפי גבורת המופת, ר"ל שכל המצות קבלו ממשה דרך אמונה כשידעו שהוא שליח ה' והאמינו בכל מה שצוה אותם בשם ה', אולם שתי המצות האלה שהם מציאות ה' ושאין זולתו, זה ישיג האדם בשכלו, וה' נטע בשכל האדם ידיעות נשתלו בו מלדה ומבטן ואשר [כפי דעת אפלטון] תביא הנפש אתה ממקור מחצבתה, שיש אלקה נמצא ושהוא אחד כמ"ש בפ' איוב במענה אליהו (סי' לו) ע"ש, עד שמי שיביט בעין השכל בבתי נפשו ימצא דעות אלה טבועות בנפש כל אדם, ומשורשות בנפשות כמו השכלות ראשונות, ולא היה צריך לקבלם ממשה בדרך אמונה, וע"כ באו הצווים האלה מאת ה' יוצר הנפשות, והמצוה הוא שישתדל לדעת זה בידיעה ברורה, כמ"ש מי לא ידע בכל אלה כי יד ה' עשתה זאת (איוב יב), וכמ"ש בפ' בראשית שלכן לא אמר אלקים ברא בראשית:

⁴¹ Rav Avigdor Miller, zt"l, *Awake my Glory*, Preface, 1980. The words “*Emunah Peshutah*” in brackets are in the original.

⁴² Rav Avigdor Miller, *Sing, you Righteous: A Jewish Seeker's Ideology*, p11, 5733. **מִכָּל מִשְׁמֶר נֶצֶר לְבָבְךָ פִּי מִמָּנוּ תוֹצֵאוֹת.** “More than anything one guards, guard your Mind”. R. Miller translates the word “לִבְךָ” as “mind”. Why, in the Holy Language, is the “לִבְךָ” often used for the “mind”? Thought devoid of emotion is weak. Every truth ought to be advocated with enthusiasm. The kidneys give counsel and the heart *understands* (Brachos 61a).

⁴³ **ספר מורה הנבוכים חלק א פרק לג:** דע כי ההתחלה בזאת החכמה מזקת מאד, ר"ל החכמה האלקית, וכן ביאור עניני משלי הנבואה וההערה על השאלות הנעשות בספור אשר ספרי הנביאים מלאים מהם, אבל צריך לחנוך הקטנים ולישב קצרי התבונה כפי שיעור השגתם, ומי שיראה שלם בשכל, מזומן לזאת המדרגה העליונה, ר"ל מדרגת העיון המופתי, וההוראות השכליות האמתיות, יעלוהו מעט מעט עד שיגיע אל שלמותו, אם ממעורר שיעירהו, או מעצמו, אמנם כשיתחיל בזאת החכמה האלהית, לא יתחדש לו בלבול לבד באמונות אבל בטול לגמרי. ואין המשל בו אצלי, אלא כמי שיוון הנער היונק בלחם החטה והבשר ושתיית היין, שהוא ימיתהו בלא ספק, לא שאלו המזונות רעים בלתי טבעיים לאדם, אבל לחולשת לוקחם לעכלם עד שיגיע לקבל התועלת בהם, כן אלו הדעות האמתיות לא העלימום ודברו בהם בחידות,

It is not enough that a young person “believes in Yiddishkeit”. Rather, he must be able to understand and articulate the fundamentals of *emunah*. As the Rambam writes, even children must be trained in the belief that Hashem is One and that He is free of all corporeality, but this must be done using the *mesorah*, not by way of proof.⁴⁴ This will also require that the educator show the child how to read *Tanach* so as not to, G-d forbid, ascribe corporeality to the Creator.⁴⁵

Those who advocate substantiation of the *emunah* are not proposing that we teach our youth analytical philosophy. Earlier we quoted the Steipler who says he has refrained from quoting from *sifrei chakira* (Jewish books of philosophy) that speak correct, wonderful and enlightening words. These holy *seforim* are only for the person who sees himself absolutely requiring this.

The view of those who advocate teaching proofs of *emunah*, is to institute a graduated program that is keyed to the maturing intellect of the child. For example, when a child begins davening from the siddur, we can explain that *Elokai Neshama* (אלקי נשמה) means that the body (גוף) is not the real you. It is merely the body's clothing, and the soul is the real “you.” When we teach him the blessings over the Torah (ברכת התורה), we can explain that the Torah is like a missive from Hashem, to His chosen people, and to each and every Jew individually. It contains His instructions for us about how to live a successful life in this world, and merit our reward in *Olam Haba*. When we teach Chumash with Rashi there are many places where we can instill the fundamentals of *emunah*. If the child is studying *Berasishis Bara* (ברשית ברא) we can explain that Hashem created the universe and all that is in it in six days, and on the seventh He ceased creating new phenomena. Thus we also rest and treasure the *Shabbos*. When we get to *Shemos* we can explain that the miracles of the Exodus substantiate that Hashem created the world (Ramban).

As the child matures we can begin to show him the substantiation of these principles. A suitable presentation of signs of wisdom in nature will only strengthen a young person's conviction in the existence of Hashem. Tracing the incontrovertible eye-witness testimony of *mesorah* from the

ולא עשה כל אדם חכם תחבולה ללמדם בבלתי באור בכל צד מן התחבולות, מפני היות בהם דבר רע נסתר, או מפני היותם סותרים ליסודות התורה, כמו שיחשבו הפתאים אשר חשבו שהשיגו למדרגת העיון, אבל העלימום לקצור השכל בתחלה לקבלם, וגלו בהם מעט שילמדם השלם, ולזה נקראו סודות וסתרי תורה כמו שנבאר.

⁴⁴ **ספר מורה הנבוכים חלק א פרק לה:** אמנם הרחקת ההגשמה והסרת הדמיון וההפעליות מהשם, הוא ענין שראוי לבארו לכל אדם כפי מה שהוא, **לגסרו בקבלה** לקטנים ולנשים ולסכלים ולחסרי השכל, כמו שימסר להם שהוא אחד ושהוא קדמון ושלא יעבוד זולתו, כי אין יחוד כי אם בהסרת הגשמות, כי הגשם אינו אחד אבל מורכב מחומר וצורה שנים בגדר, והוא ג"כ מתחלק מקבל החלוקה, וכשיקבלו זה ויוגדלו עליו, ויתבלבלו בכתבי ספרי הנביאים יבואר להם עניינם ויפורשו להם ראשון ראשון, ויעירו אותם על שתוף השמות והשאלותיהם, אשר כלל אותם זה המאמר, עד שתהיה אמתת האמונה באחדות השם ובהאמין ספרי הנביאים אמונה שלמה בידם, ומי שיקצר שכלו להבין פירושי הפסוקים והבנת השווי בשם עם ההתחלפות בענין, יאמר לו שזה הפסוק פירושו מובן לחכמים, אבל אתה הוי יודע שהשי"ת אינו גוף ולא יתפעל, כי ההפעלות שנוי והוא יתעלה לא ישיגהו שנוי, ולא ידמה דבר מכל מה שזולתו, ולא יקבצוהו עם דבר מהם גדר מן הגדרים כלל, ושדבר הנבואה אמת, ויש לו פירוש ויעמדו עמו על זה השיעור, ואין צריך שתתיישב דעת אדם על אמונת הגשמה או על אמונת משיג ממשגי הגשמים, כמו שאין צריך שיתיישב על אמונת העדר האלוה או השתוף אליו או עבודת זולתו:

⁴⁵ In many places, the Torah speaks of Hashem anthropomorphically, as if He has a human body such as “the hand of Hashem” (Ex. 9:25) and “the eyes of Hashem” (Deut. 11:12). The uneducated person who does not use reason will conceive of the Creator, may He be exalted, only according to the literal sense. The wise man understands that the books of the prophets expressed this in ways closer to their thinking to make it more intelligible to them. Had they described Hashem in strictly truthful but spiritual terms, mankind would have made the mistake of thinking that Hashem is an impersonal distant force, which would also be a great error. The Torah therefore borrows terms from his creation in order to describe the reality of His relationship with them (*Chovos Halevavos*).

revelation at Mount Sinai will impress on the student's mind that the revelation is a historical fact. There are now many suitable books and materials that can assist in this task.⁴⁶

A sheltered child will flourish in a different way than one who lives in a less sheltered environment. The wise teacher will address each child according to his needs and capabilities. Although there are levels of understanding that are beyond human *seichel*, it would be wrong to assert that “the *mitzvah* of *emunah* is beyond all logical *understanding* of the *seichel* and thus must be based on pure heart”. In citation 3 (and footnote 19) we quoted the *Chinuch*. The *Chinuch's* description of the *mitzvah* of *emunah* is clear and understandable even for a young person, and he also stresses the benefits of proofs.

Imagine the following. A Yeshiva student is on a plane on the way to study in Eretz Yizroel. Sitting next to him is an assimilated Jew. His neighbor politely asks the student why is he *frum*? What will the student answer?

This question has been asked to numerous Yeshiva students. The overwhelming majority of them answer that they believe because they are Jews and this is what they have been taught by their parents. When they are asked, “How do you know it is so?”, they have difficulty answering. We are talking about sincerely asked questions, not those of scoffers. The inability of our students to provide a coherent answer is quite disturbing to them, not only to their questioners.⁴⁷

The main problem is not that our students are unable to give a coherent answer to their neighbor on the plane. The real problem is that they don't know what the answer is for themselves. They know that they have been asked a basic question, and it is disquieting that to them that they do not have a compelling answer. Furthermore, in their journey through life, they will inevitably face many challenges. A solid foundation in *emunah* is a *sina qua non* for a fulfilled life of the Torah of truth (תורת אמת) and a Torah of life (תורת חיים). And a passionate Torah of life stems from the knowledge that it is a Torah of truth.

4. Conclusion

Our *baalei mesorah* clearly state that we should substantiate that which we have received by tradition, taking into account that our minds are limited. In this article alone (also the Appendix), we have seen support for this from Rav Saadiah, R. Moshe of Coucy (סמ"ג), R. Yitzchak of Corbeil (סמ"ק), Chovos Halevavos, Rambam, Ramban, Rashba, R. Bachya ben Asher, Sefer Hachinuch, Maharsha, Baal Shem Tov, Reishis Chochma, Noam Elimelech, Panim Meiros, Alter of Kelm, Chazon Ish, R. Yechezkel Levenstein, and Rav Avigdor Miller. And there are many others.

⁴⁶ For students and teachers, see *Beyond a Reasonable Doubt*, referred to in citation 1; *Emunah, A Refresher Course*, referred to in footnote 3; *Our Amazing World*, by Rabbi Avraham Katz, Artscroll, 1996.

For the teacher, see *Yalkut Ohel Rivkah* (in Hebrew) by Rabbi Simcha Klein *shlita*; *Torah, Chazal and Science*, Rabbi Moshe Meiselman *shlita*, Israel Bookshop, 2013; *Genesis and Genes*, Yoram Bogacz, Feldheim, 2013; *The Evolution Revolution: Why Thinking People Are Rethinking the Theory of Evolution*, Lee Spetner, Judaica Press, 2014.

⁴⁷ Please consult with organizations such as Project Chazon and Ani Maamin and many others, who will confirm the data. See the approbation of Harav Yaakov Hirschman *Shlita* to *Emunah, a Refresher Course*.

The Chasam Sofer writes that when a question arises in the mind of a Jew in *emunah* it is not an accident. The question is there to prompt him to investigate (להחזיר עור ולהתבונן ולחקור בשכלו) until he clarifies the matter and thereby is elevated to a higher level than before.⁴⁸

The author of *The Heart of Emunah* throughout his book minimizes the need for a firm foundation of *emunah*, while pushing students into a world of abstract spirituality (by a questionable understanding of quotes from the Maharal, the Ramchal and the like). Every building requires a foundation; otherwise one is constructing “towers flying in the air”. That foundation is *emunah* in the generally accepted sense – belief in the existence of the Creator and His uniqueness; then *Torah min Hashem*; principles of *hashgacha*, and then *emunas chachamim*. This is the ladder placed on earth and directed at the celestial realm, one steady step at a time – in an organized framework as it states: “A ladder placed on earth whose top reaches the heavens”⁴⁹. Nowadays, atheism has been embraced and popularized by the world’s leading intellectuals, causing the immoral and irrational *zeitgeist* of modern times. But, because of that, we cannot take basic belief for granted even in our most traditional circles. It is not clear to me that one who reads *The Heart of Emunah* will come away with a clear awareness – of even the first step on the ladder, which is belief in the unity of Hashem (as succinctly summarized by Ramchal, *Derech Hashem*, quoted above at the end of citation 15).

The author does not first carefully define the mitzvah of *emunah*, yet goes on to distinguish between the various ways how (and what) it is to be taught to children, older youth and mature students, those in a more sheltered environment and those who are not. We are presented with a *pot pourri* of confusing statements, serious deficiencies in accuracy when dealing with the

⁴⁸ בספר תורת משה לחת"ס על דברים פרק יז פסוק ח: וקמת ועלית: יש לפרש דהנה כמו שיש מחלה ורפואה באיברי הגוף יש ג"כ חולה ורפואה בנשמה דהיינו שלפעמים יבוא בלב אדם דבר תימה ופלא וספק הן בלימוד הן בענין התבוננות הלב בשאר ידיעות וכדומה לו והתמלי' וספק ובלבול בדעתו היינו חולי לב ובוודאי לא בא לידו דבר קושיא זו אלא לחשוב עוד ולהתבונן ולחקור בשכלו עוד עד שיגיע לדעת ענין הדבר על נכון ולהשיג ענין יותר גדול ועמוק בזה שלא השיג מעולם עד עכשיו דוודאי אם לא שיהי' חפץ הבורא להשיג ענין הדבר על בור' לא הי' עולה בדעתו הספק והצ"ע והתמלי' של קושיא זו בלבד ולא כמו שמצינו אצל פרעה שנפל לו קושי' מי ה' אשר אשמע בקולו ולא נודע לו תירוץ הדבר דמשיג לגוים ויאבדם דאדרבא הי' זה מן הקב"ה להם כדי לטרדם כדכתי' משיג לגוים ויאבדם אבל לא כך הוא בישראל דמדנפל לו תימה בלבד על איזה דבר ע"כ חפץ הבורא שישגי עי"ז דבר חדש ולעלות למדרגה גבוהה ממה שהי' מקדם ומצינו שנענש אדם על זה אם הוא מסלק דעתו ואינו חושב לידע תירוץ על הפליאה שנפלה ממנו דוודאי אם הי' חושב ועוסק הי' משיג תירוץ הדבר והי' עולה במדרגת למעלה והיינו דכתי' כי יפלא ממך דבר למשפט דמשפט היינו דבר מתורץ ונכון ונקרא יוסטיץ בלע"ז (justice) ולך יוקשה הדבר ולא תהי' משפט בעיניך אז תראה שתתבונן עוד בדבר ותחשוב אמיתת הדבר ועי"ז וקמת ועלית דהיינו שע"י הפליאה הזאת תעלה אח"כ למעלה במדרגה הנ"ל ודוק: ובדרך זה פירש מורי הפלאה זצ"ל פסוק ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלקיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצוותיו ושמרת כל חוקיו וחק היינו לשון קושי' בלי טעם והיינו שתשמור היטב כל הקושיות שעלו בלבך ובוודאי תשיג תירוץ וטעם הדבר דכל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך דבשלומא פרעה הי' מתמה מי ה' אשר אשמע בקולו והי' מן הקב"ה כדי להטרידו כדי שלא להשיג האמת אבל אתה לא כן כי אני ה' רפאיך ומעורר לך לספיקות ותמיהות כדי שתשיג ותבין הענין על בוריו יותר והיינו רפואת הנפש שתעלה למעלה ודוק: ועפ"ז יש לפירש מה שנחלקו הספרים בנוסח תפילתינו שלאחר השירה ביום ההוא יהי' ה' אתך ושמך אחד ובתורתך כתוב לאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד והרבה מרבתינו זצ"ל כתבו שלא לאמרו רוצים דבזה אנו אומרים ביום ההוא יהי' ה' אחד די ורוב הספרים מקיימין הגירסא כדי לייחד שמו ארבע פעמים נגד ד' עולמות אבי"ע ואפשר לפרש הגירסא הזו כפשוטו דוודאי א"א לאדם להשיג אמיתות הייחוד לתכליתו וכן א"א לאדם להשיג אמיתות ותכלית של תורה דקב"ה וישראל ואורייתא חד הוא ולפי גודל מעלת האדם אף אם יעלה למדרגה גדולה אז ידע יותר ממה שהי' יודע לפניו ואפ"ה לא השיג הסוף אך אפשר להשיג בכל יום ויום יותר ויותר והנה כן הוא הדבר באומות העולם דוודאי ישראל יודעים יותר מאחדות הבורא וגם מידעת (הבורא) יותר מה דא"א לשום אומה להגיע בידיעה זו למעלת ישראל ולכן כתיב שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד לרמז על זה דאף אם גם האומות ידעו ויבינו שה' אחד ושמך אחד אפ"ה שמע ישראל לשון הבנה דהיינו אתה ישראל תאזין ותשמע עוד ידיעה יותר בענין ידיעת הייחוד ולכן אחר שאנו אומרים ביום ההוא יהי' ה' אחד מוסיפים עוד לומר ובתורתך כתיב לאמר שמע ישראל דישאל יהי' משיגין יותר השגה גדולה מענין הייחוד:

⁴⁹ Bereishis 28:12.

sources, and ideas that are antithetical to our authoritative *baalei mesorah*, the most egregious being the suggestion for virtual abolition of *emunah haseichel*.

The book assumes a fact which is historically incorrect: that relying on “*Emunah* by Osmosis” is a proven effective strategy. This has been proven by history to be ineffective. Assimilation, Haskala, Communism and its offspring (political Zionism), atheistic leftism, and simply going “off the *derech*” in our times were never successfully battled by this method. This was especially true during the period between the World Wars which was a time of precipitous spiritual decline among European Jewry even though the majority of Jews were religious, as is well-known.

The “dangers” of teaching a robust *emunah*, which *The Heart of Emunah* warns about, are assumed but not demonstrated. Dozens of Mesivta and Bais Yaakov principals have opened their doors to various organizations and programs that strengthen *emunah*, recognizing that it is needed. The great danger that lies in this book is that it will close doors and minds rather than open them. Each educator should be free to consult his rabbinic authority to select those methods that are consistent with our received tradition – so as to strengthen the *emunah* of his *talmidim*.

Appendix: Intellect vs. Imagination

The Heart of Emunah has an approbation by Harav Moshe Shapiro. R. Moshe mentions that he is not fluent in the English language; thus, he is giving a letter of blessing (מכתב ברכה) rather than an actual approbation of the contents of the book. However, in his letter, R. Moshe does mention an important Rambam. The author of *The Heart of Emunah* states that he is a disciple of R. Moshe (see last page). However, I believe that the disciple has misunderstood the Rambam, as well as the words of his *Rebbe*, at least as he is quoted in the sefer *Re'eh Emuna*.⁵⁰

The Rambam writes that the worship of false gods is not the only subject to which we are forbidden to pay attention. We are also warned not to consider any thought which will cause us to uproot one of the fundamentals of the Torah. We should not turn our minds to these matters, think about them, or be drawn after the thoughts of our hearts. In general, people have limited powers of understanding, and not all minds are capable of appreciating the truth in its fullness (מפני שדעתו של אדם קצרה ולא כל הדעות יכולין להשיג האמת על בורין). Accordingly, were a person to follow the thoughts of his heart, it is possible that he would destroy the world because of his limited understanding. There are times when a person will stray after astrology, and times when he will wonder about God's oneness: Perhaps He is one, perhaps He is not? He might also wonder: What exists above, in the heavenly realms? What exists below? What was before time? What will be after time [Chagiga 11a]? Similarly, one might wonder about prophecy: perhaps Torah is from Hashem, perhaps not? The Torah has thus warned about this matter, saying “Do not stray after your hearts and eyes, which have led you to immorality” (ולא תתורו אחרי לבבכם) – i.e., one should not follow his limited powers of understanding and think that he has comprehended the truth (כלומר לא ימשך כל אחד מכם אחר דעתו הקצרה וידמה שמחשבתו)

⁵⁰ *R'eh Emuna* (רעה אמונה), Shiurim of Hagaon Rav Moshe Shapiro, on the thirteen Principles of faith, Ellul 5769.

Our Sages deduce “after your hearts,” this refers to heresy; “after your eyes,” this refers to immorality (אחרי לבבכם זו מינות ואחרי עיניכם זו זנות).⁵¹

There are a number of questions that we can ask on this prohibition, many of them posed by R. Moshe Shapiro.

1. Does the prohibition of תתורו mean that we not may ask questions in fundamentals of *emunah*? If so, then the Rambam would appear to have transgressed the very prohibition he is describing. For example, in many places the Rambam raises the difficult question of free-will vs. God’s foreknowledge?⁵² R. Yehudah Halevi asks (and answers) many difficult questions of *emunah* in the *Kuzari*.⁵³
2. Does this prohibition mean that one may not seek to understand and then substantiate fundamentals of *emunah*? If so, our *gedolei Rishonim* would have violated this prohibition? For example, the Rashba provides a famous explanation of the mitzvah of שמע. The word “שמע” means: קבילה, חקירה, חקירה. There is an obligation to prove the unity of Hashem (אנחנו חייבים לשמוע ולחקור), to the extent that we must eliminate

⁵¹ “רמב”ם הלכות עבודה זרה פרק ב הלכה ג: וכל הלאוין האלו בענין אחד הן והוא שלא יפנה אחר עבודת כוכבים וכל הנפנה אחריה בדרך שהוא עושה בו מעשה הרי זה לוקה, ולא עבודת כוכבים בלבד הוא שאסור להפנות אחריה במחשבה אלא כל מחשבה שהוא גורם לו לאדם לעקור עיקר מעיקרי התורה מוזהרין אנו שלא להעלותה על לבנו ולא נסיח דעתנו לכך ונחשוב ונמשך אחר הרהורי הלב, מפני שדעתו של אדם קצרה ולא כל הדעות יכולין להשיג האמת על בוריו, ואם ימשך כל אדם אחר מחשבות לבו נמצא מחריב את העולם לפי קוצר דעתו, כיצד פעמים יתור אחר עבודת כוכבים ופעמים יחשוב ביחוד הבורא שמא הוא שוא אינו, מה למעלה ומה למטה מה לפניו ומה לאחור, ופעמים בנבואה שמא היא אמת שמא היא אינה, ופעמים בתורה שמא היא מן השמים שמא אינה, ואינו יודע המדות שידין בהן עד שידע האמת על בוריו ונמצא יוצא לידי מינות, ועל ענין זה הזהירה תורה ונאמר בה ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים, כלומר לא ימשך כל אחד מכם אחר דעתו הקצרה ויידמה שמחשבתו משגת האמת, כך אמרו חכמים אחרי לבבכם זו מינות ואחרי עיניכם זו זנות, ולא זו אף על פי שהוא גורם לאדם לטרונו מן העולם הבא אין בו מלקות.

⁵² “רמב”ם הלכות תשובה פרק ה הלכה ה: שמא תאמר והלא הקדוש ברוך הוא יודע כל מה שיהיה וקודם שיהיה ידע שזה יהיה צדיק או רשע או לא ידע, אם ידע שהוא יהיה צדיק אי אפשר שלא יהיה צדיק ואם ידע שהוא יהיה רשע אי אפשר שיהיה רשע הרי לא ידע הדבר על בוריו, דע שתשובת שאלה זו ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים וכמה עיקרים גדולים והררים רמים תלולים בה אבל צריך אתה לידע ולהבין בדבר זה שאני אומר, כבר בארנו בפ’ שני מהלכות יסודי התורה שהקב”ה אינו יודע מדיעה שהיא חוץ ממנו כבני אדם שהם ודעתם שנים, אלא הוא יתעלה שמו ודעתו אחד ואין דעתו של אדם יכולה להשיג דבר זה על בוריו וכשם שאין כח באדם להשיג ולמצוא אמתת הבורא שנאמר כי לא יראני האדם וחי אין כח באדם להשיג ולמצוא דעתו של בורא, הוא שהנביא אמר כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי, וכיון שכן הוא אין בנו כח לידע היאך ידע הקדוש ברוך הוא כל הברואים והמעשים אבל ג נדע בלא ספק שמעשה האדם ביד האדם ואין הקדוש ברוך הוא מושכו ולא גוזר עליו לעשות כך, ולא מפני קבלת הדת בלבד נודע דבר זה אלא בראיות ברורות מדברי החכמה, ומפני זה נאמר בנבואה שדנין את האדם על מעשיו כפי מעשיו אם טוב ואם רע וזה הוא העיקר שכל דברי הנבואה תלויין בו. +/השגת הראב”ד/ וכיון שכן הוא אין בנו כח לידע היאך ידע הקדוש ברוך הוא כל הברואים ומעשה ידיהם. א”א לא נהג זה המחבר מנהג החכמים שאין אדם מתחיל בדבר ולא ידע להשלימו והוא החל בשאלות קושיות והניח הדבר בקושיא והחזירו לאמונה וטוב היה לו להניח הדבר בתמימות התמימים ולא יעורר לבם ויניח דעתם בספק ואולי שעה אחת יבא הרהור בלבם על זה, ואף על פי שאין תשובה נצחת על זה טוב הוא לסמוך לו קצת תשובה ואומר, אם היו צדקת האדם ורשעתו תלויים בגזירת הבורא ית’ היינו אומרים שידיעתו היא גזירתו והיתה לנו השאלה קשה מאד ועכשיו שהבורא הסיר זו הממשלה מידו ומסרה ביד האדם עצמו אין ידיעתו גזירה אבל היא כידיעת האצטגנינים שיודעים מכה אחר מה יהיו דרכיו של זה והדבר ידוע שכל מקרה האדם קטן וגדול מסרו הבורא בכח המזלות אלא שנתן בו השכל להיותו מחזיקו לצאת מתחת המזל והוא הכח הנתון באדם להיותו טוב או רע והבורא יודע כח המזל ורגעיו אם יש כח בשכל להוציא לזה מידו אם לא וזו הידיעה אינה גזירה, וכל זה איננו שוה.+

⁵³ The Rabbi said: When was this (קדמות העולם) ever proved? God forbid that the Torah would expect us to believe in a matter contradicted by evidence and logical proof. ... If, after all, a believer in the Torah finds himself compelled to admit to eternal matter and the existence of many worlds prior to this one, this would not impair his belief that this world was created at a certain epoch, and that Adam and Noah were the first human beings.

ספר הכוזרי מאמר א סז. אמר החבר: ומאין לנו מופת בשאלה הזאת. חלילה לאל שתבוא התורה במה שידחה ראייה או מופת, אך תבא בנפלאות ושנות המנהגים לבריות דברים או להפך דבר אל דבר אחר, להורות על חכמת בורא העולם ויכלתו לעשות מה שחפץ, בעת שיחפץ. ושאלת החדוש והקדמות עמוקה, וראיות שתי הטענות שוות, עד שתכריע החדוש הקבלה מאדם ונח ומשה בנבואה אשר היא יותר נאמנת מן ההקשה. ואם היה מצטרף בעל תורה להאמין ולהודות בהיולי קדמון ועולמות רבים קודם העולם הזה, לא היה בזה פגם באמונתו, כי העולם הזה הוא חדש מזמן ידוע ותחלת האדם אדם ונח.

the opposite (ואחרי השמיעה והלימוד וחקור היטב אם יש ראייה סותרת, ח"ו וכו').⁵⁴ Many Rishonim mention that there is an obligation to prove that which we have received, e.g. סמ"ג and סמ"ק,⁵⁵ and R. Bachya ben Asher (ולחקור על אחדותו ושלא נסמוך על הקבלה בלבד).⁵⁶ Likewise many Achronim mention the obligation to substantiate that which we have received through *mesorah*.

3. The Rambam writes in the second chapter of the Laws of Idolatry that we are commanded not to read their books nor to analyze them (צונו הקדוש ברוך הוא שלא לקרות). Yet, in the first chapter, the Rambam outlines in detail how idolatry started in the days of Enosh. They claimed that God created the stars and placed them on high to control the universe. Accordingly, it is fitting to praise and glorify them and to treat them with honor. In Egypt, Jews learned from their their deeds and began worshiping the stars, with the exception of the tribe of Levi, who clung to the *mitzvos* of the patriarchs. Likewise, the Ramban (at the end of *parshas Bo*) and the *Kuzari* outlines paganism and denial of the Creator in detail. It is perplexing that the Rishonim discuss these false doctrines, given the explicit prohibition to do so?
4. Why does the Rambam use the word שלא יפנה, i.e. do not *turn* towards idolatry and heresy? Why not phrase the prohibition as שלא יחקור? There are many similar words that could have been used. For example, the Ramban, writing in the positive that one is obligated to substantiate the *emunah*, uses five different words of proof:⁵⁷ **חייב אדם לדרוש**

⁵⁴ שו"ת הרשב"א חלק ה סימן נה: עוד שאלת, לבאר לך ענין פרשת קריאת שמע. כבר אמרתי, שאין לנו עסק בנסתרות. ובאמת יש לכל בעל דעה, לדעת, כי היא פרשה מיוחדת לנו, כוללת היחוד והאמונה, שהיא באמת רומזת סודות ועיקרים גדולים, שהם יסודות כל הבנין אשר בית ישראל נכון עליהם. ... ועוד צריכין אנו להתבונן, שאין אמונתו וייחודו מצות אנשים מלומדה, שהלימוד שלימדו והרגילוהו עליו, יביאווהו להאמין ככה, שלא הונה על חקירת דעתו וחכמתו יחויב בהפך, כאשר יקרא לרוב האמונות. רק אנחנו חייבים לשמוע ולחקור אחר השמיעה והחקירה, שהחקירה האמתית תחייב ותכריע על ככה. והוא אומר: שמע ישראל. שמלת: שמע; כולל ג' ענינים. א - היא שמיעת האזן מלשון און שמעה ותאשרני. והושאלה, לדעת הרב: ונתת לעבדך לב שומע. והושאלה גם לקבלה, והאמונה בו: שמע בני מוסר אביך. אשרי אדם שומע לי. אם שמוע תשמעו אל מצותי. וכאן, ר"ל באומרו: שמע ישראל; כולל ג' ענינים שנצטוונו לשמוע וללמוד, כי לולי שנשמע ונלמוד, לא נתבונן אליו. ואחרי השמיעה והלימוד וחקור היטב: אם יש ראייה סותרת, ח"ו. ואחר שנבא מתוך השמיעה אל החקירה באמת, תביאנו החקירה ותכריחנו הכרה אמתי, לקבל ולהאמין כי הוא ית' נמצא, וכן הוא משגיח על פרטי מעשנו.

⁵⁵ R. Moshe of Coucy (סמ"ג), R. Yitzchak of Corbeil (סמ"ק) both quote the proof of Rav Saadia Gaon for Hashem's Unity:

ספר מצוות קטן מצוה ב : ליחד שמו של הקדוש ברוך הוא כדכתיב (דברים ו') שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד. וזהו קבלת עול מלכות שמים. ליחדו, פי' רב סעדי' הגאון כי כמו שצריכין אנו להאמין כי הוא האדון המנהיג הכל כך יש לנו להאמין שאין זולתו מנהיג. ועל כרחיך כך הוא הדין. שאם יש שנים, ואין אחד יכול לעשות דבר בלי רשות חבירו, אם כן שניהם חלשים. ואיך נתפייסו שניה לעשות כל האותות וכל הנפלאות שנעשו. ואם כל אחד יכול לעשות בלי רשות חבירו, אם כן ימית אחד מהם שום בריה היום וחבירו יחיהו למחר, כדי להודיע שיש כח לשני, אלא שמע מינה יחיד הוא בשמים ובארץ ובז' רקיעים וזהו רמז אל"ף וחי"ת שבאח"ד וד' רמז לארבע רוחות העולם. ולעתיד לבא יאמינו כל העולם שהוא אחד כדכתיב (זכריה י"ד) ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. פי' שיאמינו הכל שהוא אחד ושמו אחד

⁵⁶ [רבינו] בחיי דברים פרק ד פסוק (לט) והשבות אל לבבך. זה מצות עשה מן התורה בידיעת השם יתברך שנצטוונו לדעת אותו ולחקור על אחדותו ושלא נסמוך על הקבלה בלבד. והידיעה הזו היא מתוך פעולותיו ומעשיו הנוראים, ונבראו העליונים והשפלים. והנה ידיעה זו היא האפשרית, אבל הידיעה מצד מהותו ועצמותו נמנעת וא"א לעמוד עליה, ועליה נאמר: (משלי כה, ב) "כבוד אלקים הסתר דבר". ומפני שאין ענין האלהות שייגנו האדם בשכלו בתחלת מחשבתו, לכך הזכיר בו לשון "והשבות אל לבבך" כאדם שמתבונן בדבר ויצטרך לחזור ולהתבונן, כענין שמצינו באלהיו: (מלכים - א יט, יא - יב) "לא ברוח ה' ואחר הרוח רעש לא ברעש ה', ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה", ענין הכתוב: כי כשיחשוב עליו האדם מהו אם הוא רוח או רעש או אש, יחזור ויסתור בנין מחשבתו בכל מה שיחשוב עליו, ואחר המחשבות כלם לא ימצא כי אם העלמה ובלימה, וזהו: "ואחר האש קול דממה דקה", כענין שנזכר בספר יצירה: (א, ח) בלום פ"ך מלדבר ולבך מלהרהר. ואמר "לבבך" ולא אמר לבך, כי שתי יצרים יש באדם, יצר טוב ויצר רע, ובא ללמד שאם יטענו יצרו לנטות מדרך האמונה ח"ו ולהאמין שתי רשויות, אז ישיב אל לבו כי הוא אחד בשמים ובארץ, ולכך סיים "אין עוד". וענין השבת הלב הוא הדבר שצריך עיון גדול ודעה יתרה, ממה שאמר הנביא ע"ה: (ישעיה מד, יח) "ולא ישיב אל לבו לא דעת ולא תבונה לאמר", והענין הזה הוא: שיחשוב בלבו כי ה' הוא האלקים, מנהיג העולם, בשמים, אלו הגלגלים, ממעל, אלו המלאכים, ועל הארץ, העולם השפל, מתחת, אלו מעמקי תהומות, וכל זה נכלל בלשון הכתוב שאמר שלמה ע"ה: (משלי כה, ג) "שמים לרום וארץ לעומק", ואמר "אין עוד" בכל העולמות כולן.

⁵⁷ כתבי רמב"ן, כרך שני, אלו תרי"ג מצות היצאים מעשרת הדברות: מצוה ראשונה מצות עשה שחייב אדם לדרוש ולתור ולחפש ולהכיר אלקותו ולדעת אותו, ומצינו לה מצות עשה, וידעת חיים והשבות אל לבבך וכו'. ועל זה רומז אנכי ה' אלקיך, כי הידיעה היא היסוד

ולתור ולחפש ולהכיר אלקותו ולדעת אותו. The Rambam could have used any of those five words to prohibit investigation – words that (in the negative) would appear to be more suitable than שלא יפנה?

5. Finally, why does the prohibition of תתורו ולא include both heresy and immorality (אחרי)? Surely immorality (זנות) should each be covered by a different prohibition?

R. Moshe Shapiro asks: how can Hashem command us not to use our minds? It is very difficult for us to accept principles of *emunah* without analysis and careful examination (הרי קשה מאוד). What can the believer rely on other than his mind? So, how can the Torah prohibit the use of our intellect? Does not the Torah itself command, “And you shall know and bring home to your heart that Hashem is your God (ולדעת היום והשבות אל לבבך) (ידעת היום והשבות אל לבבך) and (דע את אלוהי אביך ועובדהו) and (דע את אלוהי אביך ועובדהו). This is an important question!⁵⁸

R. Moshe Shapiro identifies imagination, דמיון, as the subject of the Rambam's prohibition of ולא תתורו. The prohibition is that one should not use non-rational fantasy when discussing *emunah* (שלא להכנס לענייני אמונה בדרכו של הדמיון). One must not throw off the yoke of intellect allowing it to be dragged into irrational thought (שלא לפרוק את עול השכל ולהגרר אחר הדמיון). This is why the prohibition of תתורו ולא includes both heresy and immorality, for immorality also involves entering a world of fantasy.⁵⁹ It is the use of דמיון that is at the heart of the prohibition; as the Rambam explains due to the fact that most minds are not carefully trained and are thus limited (מפני שדעתו של האדם קצרה).⁶⁰

However, the use of *seichel hayoshor* (straight thinking) is different and does apply to *emunah* as to other Torah matters. As R. Moshe writes, *seichel* does not involve itself in fantasy. The mind defines the essence of things, analyzes whether it is true or false, if it is a cause or effect. The intellect distinguishes between that which is primary and that which is secondary, that which is essential and that which is accidental, and describes that which is potential, that which is actual and its ultimate purpose.⁶¹

והשורש לכל דבר. ועל זה אמרו רז"ל כל אדם שיש בו דעה כאלו נבנה בית המקדש בימיו, והכוונה בזה לפי שיודע לייחד שם המיוחד הוא כאלו בונה פלטרין של מעלה ושל מטה. עכ"ל. ובפירוש הרמב"ן עה"ת (יתרו כ, ב) כתב: שידעו ויאמינו כי יש ה'.

⁵⁸ ר. משה שפירא שלט"א, רעה באמונה ששור ג: יש כאן ענין שצריך להבין אותו. בלבו של אדם השומע לאו זה מתעוררת שאלה. איך יתכן שהקב"ה יצונו עלינו שלא לחשוב, הרי קשה מאוד לקבל דבר שלא נחקור ונבדוק בדעתנו. וגם אי אפשר להבין דבר בלי לחקור אחריו. האדם המאמין סומך בעיקר על הדעת המחייבת לקבל אמונה זאת. איך יתכן א"כ לאסור על אדם, ולומר לו אל תסמוך על דעתך? אלא על מה עליו לסמוך? איך יתכן שהתורה תאסור עלינו לעיין בעיקרי האמונה שלה, והרי אצלנו צריך להיות מוכרע שכך האמת. ועוד, הרי מצוה גדולה עלינו להבין את הדברים לאמיתם ולאשורם, כך הוא גדר מצות תלמוד תורה, להתבונן ולדעת. וכך הוא גדר מצות האמונה, לתפוס את אמיתות הדברים, ככתוב "וידעת היום והשבות אל לבבך" (דברים ד, לט), "דע את אלוהי אביך ועבדהו" (דבה"י א כח, ט). ולכאורה האיסור לחשוב בעיקרי האמונה אינו מאפשר לקיים את המצוה לדעת את ה'. זו שאלה חמורה ששמעתי אותה מרבים, ולפיכך חשוב מאד להבהיר את האיסור הזה שעל המחשבה.

⁵⁹ עוד שם רעה באמונה ששור ג: ישנן שתי דרכי חשיבה הרחוקים זה מזה במהותם: השכל והדמיון. בכוח השכל אדם מקבל גילוי מדעת גבוהה יותר, ויודע את אמיתותה. לעומתו הדמיון מחליט בכל דבר רק לפי הנראה לעיניו עתה. משמעות הציווי כאן הוא, שלא להכנס לענייני אמונה בדרכו של הדמיון. ... אמנם את הלאו של "לא תתורו" כל מוני המצוות מנו כאחד ויש להבין מכך שהוא חלוק מכל לאו שבכללות, המתניחם לשני ענינים נפרדים. אבל לא לתור אחרי הלב ואחרי העינים הוא ענין אחד, זו אותה צורת איסור, שלא לפרוק את עול השכל ולהגרר אחר הדמיון. פריקת העול הזאת יש לה שתי פנים, המינות היא פריקת עול של כפירה, והזנות שהיא פריקת עול בעבירה.

⁶⁰ עוד שם: זה הפירוש בדברי הרמב"ם בטעם איסור "ולא תתורו אחרי לבבכם" - מפני שדעתו של האדם קצרה, מתוך כל המערכת היא מבינה רק קטע. מי שהוא גדול בדעת מבין עוד קטע, ותמיד הדעת חוקרת ומבקשת להבין עוד קטעים מאותה מציאות נעלמת שאין לה סוף.

⁶¹ עוד שם: לעומת הדמיון נמצא השכל. בזמן שאדם חושב על דבר בשכלו, המחשבה אינה מתעסקת במראות, כח המחשבה מתעסק בהגדרת מהותו של הדבר, דן בו וחורץ את משפטו. עליו להחליט אם הדבר אמת או לא אמת, אם הוא סיבה או מסובב [תוצאה].

The Chazon Ish also mentions the severe problem faced by the intellect.⁶² The problem is imagination (דמיון) which is superficial and uncritical. Not imagination in the creative sense, but imagination in the sense of incoherent illusions that are at war with the intellect – and hurriedly insinuates falsehoods into the heart of man before the wisdom of his intellect can prepare the scales by which truth and falsehood can be weighed. דמיון is superficial, often irrational, and easily swayed by the emotions of the heart.⁶³

Rav Saadiah Gaon in *Emuna VeDeos* (I:6) asks: how we can engage in reason and pose questions on fundamental principles of Torah, when the *Gemora* in *Chagiga* (11b) asserts that we may not ask what is above, what is below, what was before and what will be behind?

Rav Saadiah answers that it is inconceivable that the Creator would prohibit us from using our minds in this kind of investigation. Does it not say (Yeshayahu 40:21): הָלוֹא תִדְעוּ הָלוֹא תִשְׁמְעוּ הָלוֹא:—Do you not know? Have you not heard? Have you not understood the foundation of the world? [Do you not *know*, via the intellect. Do you not *hear*, via the *mesora*]. What the Sages forbade was to lay aside the books of the Prophets and to accept private notions that might occur to us like a free-thinker. Such an approach may lead one to the truth, but may also lead one astray until such time as the truth is discovered. We, the congregation of Israel, proceed differently. Our goal is to use our analysis to provide additional confirmation to that which we have received, and to use this knowledge to refute those who attempt to deny the fundamental principles of the Torah.⁶⁴ Rav Saadiah wrote that he saw in his

להבדיל ביו עיקר לטפל. ביו מה שבעצם למה שבמקרה. בין מה שבסיבה למה שבתכלית, ביו מה שבכווח למה שבפועל. דברים אלו נקבעים במחשבת השכל.

⁶² See *Emunah Ubitachon* chapter 5, and chapter 1:8. The Rambam may have used the language of יפנה to indicate the problem of free-thinking דרך דמיון.

⁶³ **שמנה פרקים להרמב"ם - פרק א:** והחלק המדמה הוא הכח, אשר יזכור רשומי המוחשים אחר העלם מקרבת החושים אשר השיגום, וירכיב קצתם אל קצתם ויפריד קצתם מקצתם, ולזה ירכיב זה הכח מן ענינים אשר השיגם ענינים שלא השיגם כלל ואי אפשר להשיגם, כמו שידמה האדם ספינת ברזל רצה באויר, ואדם שראשו בשמים ורגליו בארץ, ובהמה באלף עינים על דרך משל, והרבה כאלו הנמנעות ירכיבם הכח המדמה וימציאם בדמיון. **ובכאן טעו המדברים** [Muslim theologians] **הטעות המגונה הגדולה** אשר בנו עליה פנת חטאתם בחלוקת המחזיק, האפשר והנמנע, שהם חשבו או הביאו בני אדם לחשוב, כי כל מדומה אפשר, ולא ידעו שזה הכח ירכיב ענינים שמציאותם נמנעת כמו שזכרנו.

⁶⁴ **ספר אמונות ודעות - הקדמה - אות ו:** אם יאמר אדם היאך נשליט עלינו את העיון במדעים ודיוקן עד שנקבעם לנו לדעה כפי שיתכוננו ויתאשרו, והרי בני אדם מכחישים מלאכה זו, ובעיניהם העיון מביא לידי כפירה ומציא אל האפיקורסות. אומר, אין זה אלא בעיני המונייהם, כמו שאתה רואה המוני הארץ הזו חושבים שכל מי שהלך אל ארץ הודו מתעשר, וכמו שאומרים על מקצת המוני אומתינו, שהם חושבים שיש דבר כעין תנין הבולע את הירח והוא הלקיון, ועל מקצת המוני הערבים שהיו חושבים שכל מי שלא ינחרו נאקה על קברו יבוא בתחיה רגלי, ודומה לאלה רבים ממה שמעוררים צחוק:

ואם יאמר הרי גדולי חכמי ישראל הזהירו מזה, ובפרט העיון בראשית הזמן וראשית המקום והוא אמרם כל המסתכל בארבעה דברים ראוי לו כאלו לא בא לעולם מה למטה מה למעלה מה לפניו מה לאחור. נאמר בעזרת הרחמן, כי העיון האמתי לא יתכן שימנעונו ממנו, והרי בוראנו כבר צונו עליו עם המסורת האמתית, כאמרו הלא תדעו הלא תשמעו הלא הוגד מראש לכם הלא הבינותם מוסדות הארץ, ואמרו החסידים זה לזה משפט נבחרה לנו נדעה בינינו מה טוב, וכפי שיש לחמשת האנשים בזה כלומר איוב ואליפז ובלדד וצופר ואליהוא מאמרים רחבים. אבל מנעו מלהניח ספרי הנביאים בצד ולהחזיק במה שייראה לכל אחד ואחד **מדעת עצמו** בהעלותו במחשבתו עניני ראשית המקום והזמן, כי מי שמעין באופן זה אפשר שיכוין אל האמת ואפשר שיטעה, ועד אשר ישיג את האמת הרי הוא ללא אמונה, ואפילו אם יגיע אל האמונה אין בטחון שלא תעקר ממנו בגלל איזו טעות שתיראה לו ותפסיד לו דעותיו, והרי כולנו מסכימים שהעושה כן טועה ואף על פי שהוא בעל עיון, אבל חוקרים אנו קהל בני ישראל ומעיינים שלא בדרך הזו, והיא אשר אזכירנה ואבארנה בעזרת הרחמן:

דע יחנך ה' אתה המעיין בספר זה, כי מה שאנחנו חוקרים ומעיינים בעניני אמונתנו הוא לשני ענינים, האחד כדי שיתאמת לנו בפועל מה שידענו מפי נביאי ה' בדיעה והשני כדי שנשיב לכל מי שיטען עלינו בעניני אמונתנו. כי ה' יתברך ויתעלה למדנו כל מה שנחנך לנו בעניני אמונתנו באמצעות נביאיו, אחרי אשר אמת להם את הנבואה על ידי האותות והמופתים, אז צונו שנדע אותם הענינים ונשמרם, והודיענו כי כאשר אנו

age men who were sunk in seas of doubt and overwhelmed by waves of confusion. "It is my duty to help them therewith and my obligation to direct them to the truth," he wrote

In a similar vein, the Maharsha explains that each person is obligated to prove the existence and Unity of Hashem to the extent of his intellect, but this should be done to substantiate that which we have received in the Torah. He should attribute anything in our *mesorah* that he is unable to substantiate to the limited powers of his mind. The Maharsha sources the *Chovos Halvevos*.⁶⁵

In citation 5, we mentioned that the author erred in his understanding of the definition of *emunah*, according to the Maharal. The author also footnotes R. Moshe Shapiro as a source that "*emunah* is not within the scope of logic and knowledge" (p. 103, footnote 5). The quotation in the footnote says no such thing. If one reads R. Moshe's *sefer* carefully, what R. Moshe actually says is that there is אמת and אמונה (truth and faith). First one must use his mind to achieve truth in the fundamental principles. "After the principle [of belief] is clarified as *truth* then comes *emunah*, which is the idea of loyalty (הסתמכות) to this truth. *Emunah* comes after the truth is established in my *seichel* as my own idea".⁶⁶ In other words, *emunah* is built on the foundation of truth and knowledge, but it is the next step where it becomes true and personalized to me. R. Moshe is not rejecting the use of the logic and knowledge. He is saying the opposite, viz. that the truth of Torah via *seichel* is the foundation for *emunah*.

מעיינים וחוקרים יוציא לנו העיון האמתי השלם בכל דבר ככל אשר הודיענו בדברי שליחיו, ונתן לנו בטחון שלא יתכן שתהא נגדנו הוכחה מצד המכחישים את דתנו.

⁶⁵ **מהרש"א חידושי אגדות מסכת ברכות דף יז עמוד א:** גמור בכל לבבך כו'. הכוונה בזה כמ"ש הפלוסופים האלהיים דחייב כל אדם להשכיל בידיעת מציאותו ואחדותו ויכלתו וידיעת דרכיו כו' ית' ב"ה כפי יד שכלו של אדם, אך ע"פ אמונתנו והתורה, וכל מה שנראה לו בשכלו שהוא נגד תורתנו הקדושה לא יאמין בו ויתלה הדבר בקט שכלו וז"ש ר"מ גמור בכל לבבך כו' לדעת דרכי ה' אשר ממנו תמצא מופת למציאותו ואחדותו ויכלתו שהוא ודאי דבר גדול כי גם זה האיש משה רבינו בקש על זה הודיעני נא את דרכך אך אמר שתשקוד על דלתי תורתך שלא תזוז ממנה ודבר שיעלה על לבך והוא נגד תורת משה הוא דרך אפיקורסות ולא תשגיח בו כלל וזה הלשון שנינו הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס דהיינו על דבר שהוא נגד התורה ולפי שכל עסקי האדם הם במחשבה ובמעשה ובדבור אמר נצור תורתך בלבך שהיא במחשבה ונגד עיניך תהא יראתי במעשה שמור פיך כו' הוא בדבור ומסיים וטהר וקדש כו' הוא דבר נוסף כמ"ש שיקדש אדם עצמו גם במותר לו ואז ואני וכו' וק"ל: **מהרש"א על חולין דף נז:ב:** גמ' מאי עסקן בדברים כו'. כתבו התוס' אע"ג דבכה"ג חשיב בהמוכר את הספינה מלגלג כו' ולהודיע איך שלמה ידע עכ"ל. והוא דחוק דשלמה ודאי ברוח הקודש ידע ואמרה אבל הנראה דאין זה מלגלג כמ"ש **בעל חובת הלבבות בדברים התלויים באמונה אף שידע אותם בקבלה צריך כל אדם לחקור אותם במופת** והוא שקראו עסקן בדברים בעלמא כגון זו עסק וראה ר"ש בן חלפתא לחקור אחריהם לידע אותם במופת וק"ל:

⁶⁶ **ר. משה שפירא שלט"א, רעה אמונה שעור ב (עמ' כ):** ב. האמונה - התחייבות לקבלת האמת: 'האמונה' עליה מדובר באה בשלב שני, קודמת לה הידיעה, השייכת לתחום האמת. אחרי האמת באה האמונה. האמת מתבררת בדעת כאמת, ומביאה את הדבר שהוא מוכח ומובן. אחרי שהדבר מתברר כאמת באה האמונה, שעניינה הוא ההסתמכות על האמת הזאת. האמונה באה אחרי שהדבר כבר קיים בשכלי. אין לומר: 'אני מאמין שהש"ת נמצא', שהרי היותו נמצא זו ידיעה אמיתית וברורה, שאינה צריכה אמונה. אלא יש לומר: אני מאמין בו, כלומר שאותו הנמצא נאמן עלי, אני סומך עליו, ולעולם לא אזוז מאמונה זאת. זאת היא מצות אמונה - תפיסה האמת באופן שהיא לא תימוט, האמת חלה במקום נאמן.